

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PRÁVNICKÁ FAKULTA

**Peněžitý trest a obecně prospěšné práce jako alternativy
k nepodmíněnému trestu odnětí svobody**

Diplomová práce

Lenka Texlová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Milana Hrušáková, PhD.

Olomouc 2009/2010

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat vedoucí své diplomové práce JUDr. Milaně Hrušákové, PhD. za podněty a cenné rady, které mi během psaní této diplomové práce udělovala.

Dále bych také ráda poděkovala Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. za vstřícnost při využívání jejich knihovny.

Mé díky patří i středisku Probační a mediační služby v Trutnově a Technickým službám Města Dvora Králové nad Labem za poskytnutí informací z praxe.

Lenka Texlová

Já, níže podepsaná Lenka Texlová, autorka diplomové práce na téma „Peněžitý trest a obecně prospěšné práce jako alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „autorský zákon“), tímto jako subjekt dávám svůj souhlas dle ustanovení § 4 písm. e) autorského zákona správci:

Univerzitě Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

ke zpracování osobních údajů v rozsahu jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech Univerzity Palackého, včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu.

Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizaci zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, která se nazývá Knihovna Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla podle autorského zákona.

Prohlašuji, že mé výše uvedené osobní údaje jsou pravdivé.

Tímto prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Peněžitý trest a obecně prospěšné práce jako alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody“ zpracovala sama pouze s využitím pramenů, které jsou uvedeny v Seznamu použité literatury na konci této práce.

V Olomouci dne 16. února 2010

.....
Lenka Texlová

OBSAH

OBSAH.....	4
ÚVOD.....	6
1. Pojem trestu a jeho účel.....	9
1.1. Pojem trestu.....	9
1.2. Účel trestu.....	10
1.3. Systém trestů.....	11
2. Alternativní řešení trestních věcí a restorativní justice.....	14
2.1. Druhy alternativních řešení trestních věcí.....	14
2.2. Restorativní justice.....	19
2.2.1. Pojem restorativní justice.....	19
2.2.2. Principy restorativní justice.....	20
3. Peněžitý trest.....	23
3.1. Obecná charakteristika peněžitého trestu.....	23
3.2. Historický vývoj peněžitého trestu od období první republiky.....	23
3.3. Právní úprava peněžitého trestu v trestním zákoně.....	25
3.4. Právní úprava peněžitého trestu v novém trestním zákoníku.....	28
3.5. Právní úprava peněžitého opatření v případě mladistvého pachatele.....	29
3.5.1. Peněžitá opatření.....	29
3.5.2. Peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu.....	31
3.6. Výkon peněžitého trestu.....	34
3.7. Činnost Probační a mediační služby při uložení peněžitého trestu.....	36
3.8. Právní úprava peněžitého trestu ve vybraných evropských zemích.....	38
3.9. Peněžitý trest ve statistikách.....	39
4. Trest obecně prospěšných prací.....	41
4.1. Obecná charakteristika trestu obecně prospěšných prací.....	41
4.2. Historický vývoj trestu obecně prospěšných prací.....	41
4.3. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v trestním zákoně.....	43
4.4. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v novém trestním zákoníku.....	46
4.5. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v případě mladistvého pachatele.....	49
4.6. Výkon trestu obecně prospěšných prací.....	50

4.7. Činnost Probační a mediační služby při uložení trestu obecně prospěšných prací.....	53
4.8. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací ve vybraných evropských zemích.....	57
4.9. Obecně prospěšné práce ve statistikách	59
4.10. Příklad z praxe – výkon trestu obecně prospěšných prací u Technických služeb Města Dvora Králové nad Labem	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	63
PŘÍLOHY.....	69

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je „Peněžitý trest a obecně prospěšné práce jako alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody“.

Toto téma své práce jsem si vybrala z důvodu stále častějšího ukládání alternativních trestů soudy. Alternativním trestům je totiž v současné době ukládán stále větší význam. Děje se tak zejména proto, že nabízí řešení současného problému přeplněnosti českých věznic a vysokých nákladů, které jsou spojeny s výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody.

V době, kdy jsem psala diplomovou práci, došlo k zásadním změnám v právní úpravě trestního práva hmotného. Účinný byl stále zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“ nebo „trestní zákon“) a platným již byl zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „NTZ“ nebo „nový trestní zákoník“ nebo jen „trestní zákoník“), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2010.

Cílem mé práce tedy byla zejména komparace obou právních úprav peněžitého trestu a trestu obecně prospěšných prací. Též jsem se pokusila komplexně zhodnotit pozitiva i negativa, která nový trestní zákoník pravděpodobně přinese.

Také jsem si vytyčila prozkoumat problematiku výkonu trestu obecně prospěšných prací ve svém rodném městě, Dvoře Králové nad Labem. Za tímto účelem jsem navštívila Technické služby Města Dvora Králové nad Labem, které mi poskytly konkrétní informace.

Problematice alternativních trestů se věnuje relativně velké množství autorů. Na toto téma již bylo zpracováno mnoho odborných publikací. Avšak na právní úpravu dle nového trestního zákoníku stačilo zareagovat jen málo autorů. Konkrétně jimi byli Jiří Jelínek, Vladimír Kratochvíl a Pavel Vantuch.

Jako hlavní zdroj, ze kterého jsem při tvorbě diplomové práce nejvíce čerpala, bych označila publikaci od Jiřího Jelínka a kolektivu – Trestní právo hmotné. Tato učebnice trestního práva mi poskytla všeobecný rozhled nad tresty obecně a poskytla mi i základní znalosti o právní úpravě peněžitého trestu a trestu obecně prospěšných prací.

Tento obecný základ ještě rozšířily komentáře trestního zákona, trestního zákoníku a trestního řádu. Během psaní své diplomové práce jsem používala i dvě monografie od Alexandera Sotoláře a kolektivu pojednávající o alternativním řešení trestních věcí (Alternativní řešení trestních věcí v praxi a Právní rámec alternativního řešení trestních věcí).

Dále jsem často pracovala s monografií od Vladimíra Solnaře a kolektivu s názvem Systém českého trestního práva. Tato publikace mi pomohla při psaní podkapitol týkajících se historického vývoje alternativních trestů, uplatnění alternativních trestů v evropských zemích a též se statistikami.

Další statistiky jsem hledala i na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti České republiky. Na základě údajů z těchto internetových stránek jsem vytvořila dva grafy, které jsou uvedeny v rámci Příloh v této práci. Tyto grafy znázorňují z celkového počtu všech uložených trestů jednotlivá procenta peněžitých trestů a trestů obecně prospěšných prací v porovnání s uloženými nepodmíněnými tresty odnětí svobody.

Svoji diplomovou práci jsem rozdělila do čtyř kapitol (první kapitola – Pojem trestu a jeho účel; druhá kapitola – Alternativní řešení trestních věcí a restorativní justice; třetí kapitola – Peněžitý trest; čtvrtá kapitola – Trest obecně prospěšných prací), přičemž stěžejními kapitolami jsou poslední dvě, které upravují vybrané dva alternativní tresty tvořící téma mé práce.

Při psaní těchto dvou kapitol jsem se držela stejné struktury. Nejdříve uvádím obecnou charakteristiku daného alternativního trestu. Ve druhé podkapitole popisují historický vývoj alternativního trestu. Dále se zabývám právní úpravou v trestním zákoně. Čtvrtá podkapitola je věnována právní úpravě obsažené v novém trestním zákoníku. Další podkapitola popisuje modifikaci daného trestu v případě mladistvého pachatele. V šesté podkapitole uvádím úpravu při výkonu trestu. Činnost Probační a mediační služby v rámci daného trestu popisují v sedmé podkapitole. Další podkapitola je věnována právní úpravě ve vybraných evropských zemích a v deváté podkapitole uvádím několik statistických informací. V rámci kapitoly pojednávající o trestu obecně prospěšných prací je zařazena ještě jedna podkapitola. Tato podkapitola se zabývá konkrétními případy výkonu trestu obecně prospěšných prací, a to u poskytovatele Technických služeb Města Dvora Králové nad Labem.

Zkoumání výkonu trestu obecně prospěšných prací v praxi mi přišlo jako velmi zajímavé a myslím si, že toto téma není ještě zcela zpracované. Bylo by tedy možné

tento výzkum rozšířit, například na území obvodu střediska Probační a mediační služby v Trutnově, případně na území obvodů několika středisek Probační a mediační služeb v rámci jednoho kraje nebo třeba porovnání výkonu trestu obecně prospěšných prací mezi jednotlivými kraji navzájem.

Má práce vznikla zejména kompilační metodou. Díky době, ve které jsem diplomovou práci psala, mohla jsem využít i komparační metodu, tedy srovnání právní úpravy dle trestního zákona a dle nového trestního zákoníku.

Ve své diplomové práci reflektuji právní úpravu ke dni 6. února 2010.

1. Pojem trestu a jeho účel

1.1. Pojem trestu

Internetová encyklopedie Wikipedie definuje trest jako „*uvalení nějakého omezení, újmy, ztráty nebo bolesti, jímž oprávněná osoba vymáhá dodržování mravních, společenských nebo právních pravidel daného společenství*“.¹ Dále uvádí, že smyslem trestu může být náprava, odstrašení, ochrana společnosti nebo obnovení narušeného řádu. Tresty se vyskytují v právu, ve výchově, v náboženství, ve společenském životě a ve sportu.

Právní nauka trestem rozumí zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání.² Trest není ovšem jediným právním následkem a ani nenastupuje vždy po spáchání trestného činu. Právním následkem spáchaného trestného činu může být vedle nebo místo trestu i ochranné opatření nebo například povinnost k náhradě škody.³

V českém právním systému je trest chápán jako prostředek státního donucení, kterého stát používá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, a k ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli.⁴

Ústava České republiky stanoví, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy (čl. 90 věta 2. zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „Ústava ČR“). Totožné ustanovení je zakotveno i v Listině základních práv a svobod (čl. 40 odst. 1 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „LZPS“). Trestní sankce může být tedy uložena pouze soudem a jen za trestný čin, což je projevem zásady „nulla poena sine crimine“.⁵

Další zásada je obsažena v čl. 39 LZPS: „*jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.*“ Jedná se o zásadu „nulla poena sine lege“.⁶ Tato zásada je

¹ Wikipedie [online]. Dostupné dne 3.10.2009 na: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest>>.

² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 346

³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2004, s. 177

⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákon a trestní řád*. 26. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2008, s. 38

⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 32

⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 24

obsažena v ustanovení § 37 odst. 1 nového trestního zákoníku, které uvádí, že „*trestní sankce lze ukládat jen na základě trestního zákona*“.

Při ukládání trestu je nutno respektovat zásadu humanismu, která zakazuje uložit kruté, nelidské nebo ponižující tresty (čl. 7 odst. 2 LZPS). Tato zásada je výslovně uvedena i v ustanovení § 37 odst. 2 NTZ.

1.2. Účel trestu

Právní nauka rozlišuje dvě základní teorie účelu trestu. Jedná se o teorii absolutní (neboli taliační) a teorii relativní.⁷ V průběhu let se však vytvořily i smíšené (také slučovací) teorie, které se snaží zmírnit nedostatky obou teorií⁸, a tedy představují určitý kompromis mezi oběma teoriemi.

Hlavní myšlenkou absolutní teorie je „*punitur, quia peccatum est*“⁹, tzn. trestá se, protože bylo páčáno zlo. Absolutní teorii zastávali např. Aristoteles, Tomáš Akvinský, Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel a tzv. klasická škola trestního práva.¹⁰

Tato koncepce představuje teorii odplaty. Trest je odplatou za trestný čin. Jediný účel trestného činu je dosáhnout adekvátního potrestání pachatele. Trest tedy musí být úměrný pachatelově protiprávnímu jednání.

Relativní teorie vychází z myšlenky „*punitur, ne peccetur*“¹¹, což znamená trestá se, aby nebylo páčáno zlo. Jedná se o teorii prevence, kdy se základní funkcí trestu rozumí ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Odsouzenému se má zabránit v další trestné činnosti a vychovat ho k tomu, aby vedl řádný život. Tím se má preventivně působit i na ostatní členy společnosti a zabránit jim páčání trestných činů.

Hlavními představiteli relativní teorie účelu trestu byli Franz von Liszt a Cesare Lombroso ze sociologické školy a Cesare de Beccaria-Bonesana.¹²

⁷ KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005, s. 185

⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 347

⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2004, s. 179

¹⁰ KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005, s. 185

¹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 347

¹² KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005, s. 186.

Dle ustanovení § 23 TZ je účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému dalšímu páčání trestné činnosti a vychovat ho k tomu, aby vedl řádný život, a tím výchovně působit i na ostatní členy společnosti. Nový trestní zákoník však žádnou definici účelu trestu neuvádí.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZSM“ nebo „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“) v ustanovení § 6 odst. 1 definuje, že „*trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění*“.

Za spáchané provinění se mladistvému ukládá trestní sankce v podobě výchovného, ochranného nebo trestního opatření (§ 10 odst. 1 ZSM). Podle ustanovení § 9 odst. 1 ZSM je účelem opatření, které bylo mladistvému uloženo, „*především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění*“.

1.3. Systém trestů

Systémem trestů právní nauka rozumí výčet jednotlivých druhů trestů, jejich uspořádání podle závažnosti nebo podle postihovaných zájmů a vzájemné vztahy mezi jednotlivými tresty.¹³

Výčet trestů v trestním zákoně obsahuje ustanovení § 27 tohoto zákona. Jedná se o tyto druhy trestů: trest odnětí svobody, trest obecně prospěšných prací, trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, trest ztráty vojenské hodnosti, trest zákazu činnosti, trest propadnutí majetku, peněžitý trest, trest propadnutí věci nebo jiné majtkové hodnoty, trest vyhoštění, trest zákazu pobytu. Výjimečný trest jako další druh trestu je upraven odděleně v ustanovení § 29 TZ.

Většina výše uvedených trestů může být uložena samostatně (tzv. hlavní tresty). V současné právní úpravě existují dva tresty, které samostatně uložit nelze.

¹³ NOVOTNÝ, Oto; VANDUCHOVÁ Marie a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 364

Jedná se o trest ztráty čestných titulů a vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti. Právní nauka tyto tresty označuje jako tresty vedlejší.¹⁴

Nový trestní zákoník trestné činy rozděluje do dvou kategorií, a to na přečiny a zločiny. Přečiny rozumí všechny nedbalostní trestné činy a i ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny pak definuje jako všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny (§ 14 NTZ).

Toto dělení trestných činů zasáhne i do trestního řízení. Trestní řízení o zločinech bude vedeno jako standardní trestní řízení a u přečinů budou převažovat zrychlené formy řízení, odklony a alternativní řešení.

Nový trestní zákoník obsahuje výčet trestů v ustanovení § 52 NTZ, ve kterém uvádí i dva nové druhy trestů. Tím prvním je trest domácího vězení (§ 60 NTZ), ve kterém se silně projevuje zásada humanismu. Trest domácího vězení totiž umožňuje postihnout pachatele trestného činu, aniž by byl odtržen od své rodiny a nejbližšího okolí a aniž by bylo zasahováno do jeho pracovních návyků¹⁵ (problematikou trestu domácího vězení se budu blíže zabývat v kapitole 2.1.).

V ustanovení § 76 NTZ je popsán druhý nově zaváděný druh trestu. Jedná se o trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Tento trest lze uložit za trestný čin až na dobu deseti let.

Právní nauka, jak jsem již výše zmínila, dělí tresty podle několika kritérií. Prvním kritériem může být zájem odsouzeného, který daný trest postihuje.¹⁶ Podle tohoto kritéria tedy jednotlivé tresty dělíme na:

- tresty postihující svobodu (např. trest odnětí svobody, trest obecně prospěšných prací, ale do této skupiny patří i podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody),
- tresty majetkové (např. peněžité trest, trest propadnutí majetku) a
- tresty na cti (sem patří jen dva tresty, a to: ztráta čestných titulů a vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti).

¹⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2004, s. 247

¹⁵ *Reforma justice* [online]. Dostupné dne 9.10.2009 na: <<http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/alternativni-tresty.html>>

¹⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 357

Druhé třídění trestů je podle toho, jestli lze uložit trest samostatně nebo pouze vedle jiného trestu. Podle tohoto kritéria se tresty rozdělují do dvou kategorií – tresty hlavní a tresty vedlejší (viz. výše).

Další možností, podle které můžeme tresty třídit, je určitost trestní sankce. Podle tohoto kritéria rozdělujeme tresty na absolutně určité, relativně určité a absolutně neurčité.¹⁷ Absolutně určité tresty jsou všechny tresty, u kterých zákon stanoví druh a výměru trestu (např. trest ztráty vojenské hodnosti, trest odnětí svobody na doživotí). U relativně určitých trestů stanoví zákon nejnižší nebo nejvyšší výměru trestu či nejvyšší horní hranici nebo proměnnou konkrétní náplň trestu¹⁸ (např. peněžitý trest, trest obecně prospěšných prací nebo nový trest domácího vězení). Absolutně neurčité tresty nemají v zákoně uvedenou ani druh, ani výměru trestu. V trestním zákoně ani v novém trestním zákoníku se však absolutně neurčité tresty nevyskytují.

Čtvrté kritérium dělení trestů je podle toho, zda lze trest uložit kterémukoliv pachateli trestného činu, nebo jen určitému (zúženému) okruhu pachatelů.¹⁹ Jakémukoliv pachateli lze uložit například trest odnětí svobody nebo trest domácího vězení. Naopak některé tresty všem pachatelům není možné uložit. Například občanovi České republiky nelze uložit trest vyhoštění (nový trestní zákoník oproti trestnímu zákonu okruh pachatelů, kterým nelze uložit trest vyhoštění, v ustanovení § 80 odst. 3 NTZ ještě rozšiřuje o další skupiny).

Tresty lze také třídit podle věku pachatele. Dospělým pachatelům se ukládají tresty, které jsou uvedeny v ustanovení § 27 TZ (§ 52 odst. 1 NTZ). Mladistvým pachatelům se ukládají trestní opatření, která jsou vyjmenována v ustanovení § 24 odst. 1 ZSM.

František Púry uvádí i dělení trestů podle jejich obsahu.²⁰ Tresty pak rozlišuje na výchovné a represivní podle toho, zda v trestu převažuje výchovný prvek, a nebo prvek represe. Avšak František Púry dodává, že toto dělení je velmi nepřesné, protože každý trest by měl působit výchovně a zároveň by v každém trestu měla být obsažena represe, případně alespoň pohrůžka represí.

¹⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 358

¹⁸ CHMELÍK, Jan a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007, s. 120

¹⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 358

²⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2004, s. 247

2. Alternativní řešení trestních věcí a restorativní justice

Soudy a soudní praxe stále častěji využívají možnost uložení alternativních trestů. Děje se tak například z důvodu nedostatku kapacity v českých věznicích, ale jde i o snahu nevytrhnout pachatele trestného činu ze svého přirozeného prostředí, zohlednit každou jednotlivou osobnost včetně všech vlastností a dovedností dané osoby.

Ukládání alternativních trestů přináší také tu výhodu, že jejich výkon není zdaleka tak ekonomicky náročný jako výkon trestu nepodmíněného odnětí svobody. Alternativní tresty totiž pachatele trestného činu nezbavují svobody, ale pouze od něj vyžadují dodržení určitých omezení nebo splnění povinností (např. zaplacení částky, podrobení se dohledu, léčení nebo zákaz určité činnosti) s tím, že v případě nedodržení těchto omezení či povinností může soud pachateli uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.

V trestním zákoně ani v novém trestním zákoníku není uvedena žádná legální definice alternativních trestů. Právní nauka však za alternativní tresty považuje všechny tresty nespojené s trestem nepodmíněného odnětí svobody.²¹

2.1. Druhy alternativních řešení trestních věcí

Alternativní řešení trestních věcí dělí právní nauka na hmotněprávní alternativy a procesněprávní alternativy. Hmotněprávními alternativami jsou alternativy k potrestání a alternativní tresty.²²

Alternativy k potrestání (hmotněprávní alternativy) se po vyslovení viny užijí vždy namísto uložení jakéhokoliv trestu.²³ Alternativami k potrestání jsou upuštění od potrestání (§ 24 TZ; § 46 NTZ), upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence (§ 25 TZ; § 47 NTZ) a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 26 TZ; § 48 NTZ). Alternativami k potrestání

²¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 356

²² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005, s. 237

²³ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 468

u mladistvých pachatelů jsou instituty upuštění od uložení trestního opatření (§ 11 a násl. ZSM) a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření²⁴ (§ 14 ZSM).

Mezi hmotněprávní alternativy dále patří alternativními tresty, jimiž se rozumí všechny tresty nespojené s odnětím svobody. Jedná se o tyto tresty: obecně prospěšné práce (§ 45 a násl. TZ; § 62 a násl. NTZ), ztráta čestných titulů a vyznamenání (§ 46 TZ; § 78 NTZ), ztráta vojenské hodnosti (§ 47 a násl. TZ; § 79 NTZ), zákaz činnosti (§ 49 a násl. TZ; § 73 NTZ), propadnutí majetku (§ 51 a násl. TZ; § 66 NTZ), peněžítý trest (§ 53 a násl. TZ; § 67 a násl. NTZ), propadnutí věcí nebo jiné majetkové hodnoty (§ 55 a násl. TZ; § 70 a násl. NTZ), vyhoštění (§ 57 TZ; § 80 NTZ) a zákaz pobytu (§ 57a TZ; § 75 NTZ). Jak jsem již zmínila výše, nový trestní zákoník zavádí i další dva nové druhy alternativních trestů, a to trest domácího vězení (§ 60 NTZ) a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76 NTZ).

Všechny hmotněprávní alternativy, tedy všechny druhy alternativ k potrestání a alternativních trestů, lze kombinovat s ochrannými opatřeními. Nejčastěji ukládaným ochranným opatřením bude ochranné léčení, případně u mladistvých pachatelů se bude jednat o ochrannou výchovu.²⁵

Procesněprávními alternativami jsou tzv. odklony v trestním řízení (diversion).²⁶ Procesněprávní alternativy umožňují odchýlit se od průběhu standardního trestního řízení. Trestní řízení pak nekončí klasickým způsobem, tj. vynesením rozsudku, ale od průběhu standardního trestního řízení se „odkloní“ ve formě narovnání, zastavení trestního stíhání, podmíněného zastavení trestního stíhání či přerušení trestního stíhání.²⁷ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v ustanoveních § 70 a násl. doplňuje možnosti odklonů o institut odstoupení od trestního stíhání mladistvého.

S alternativním řešením trestních věcí počítá i nový trestní zákoník. Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku totiž uvádí: „v podstatě standardní trestní řízení bude

²⁴ KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005, s. 237.

²⁵ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2000, s. 16

²⁶ NOVOTNÝ, Oto; VANDUCHOVÁ Marie a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 372

²⁷ NOVOTNÝ, Oto; VANDUCHOVÁ Marie a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 372

*konáno o zločinech, u přečinů budou převažovat zjednodušené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace.*²⁸

Vzhledem k tomu, že nově zaváděný trest domácího vězení, je velmi diskutabilní, ráda bych nyní této problematice věnovala větší pozornost.

Soud může uložit trest domácího vězení až na dva roky, v případě, že odsuzuje pachatele za přečin, pokud jsou kumulativně splněny dvě podmínky. První podmínkou, je, že vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to případně i vedle jiného trestu. Druhá podmínka spočívá v tom, že pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese (§ 60 odst. 1 NTZ).

Trest domácího vězení může být podle ustanovení § 60 odst. 2 NTZ uložen jako samostatný trest, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Dle ustanovení § 60 odst. 3 NTZ spočívá trest domácího vězení, nestanoví-li soud v rozsudku jinak, v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20:00 do 5:00 hodin, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění. Na vyžádání orgánu činného v trestním řízení je zdravotnické zařízení povinno tuto skutečnost sdělit. Soud však může odsouzenému povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna.

Na dobu výkonu trestu domácího vězení může soud pachateli uložit přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v ustanovení § 48 odst. 4 NTZ směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Zpravidla mu soud též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou spácháním přečinu způsobil (§ 60 odst. 4 NTZ).

Soud pro případ, že by byl výkon trestu domácího vězení zmařen, stanoví podle ustanovení § 61 odst. 1 NTZ náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok. Zmařením trestu domácího vězení se rozumí nedodržení jeho podmínek stanovených v ustanoveních § 60 odst. 3, odst. 4 a odst. 5 NTZ. V tomto případě

²⁸ *Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník* [online]. Dostupné dne 3.10.2009 na: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

rozhodne soud o výkonu celého náhradního trestu odnětí svobody (nikoliv tedy jen jeho poměrné části) a zároveň stanoví i způsob jeho výkonu.²⁹

Zakotvení trestu domácího vězení v našem právním řádu by se tedy na první pohled mohlo jevit jako velmi dobrý nápad a krok dopředu, neboť pachatel přečinu není odtržen od svého blízkého okolí (ať již jde o rodinu, případně o přátelé) a zůstává mu možnost pracovat i nadále. Problém se ovšem začíná objevovat v souvislosti s výkonem tohoto trestu, zejména s jeho kontrolováním.

Ustanovení § 334b zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“ nebo „TŘ“) stanoví, že kontrolu výkonu trestu domácího vězení zajišťuje Probační a mediační služba namátkovou kontrolou a provozovatel elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného. Provozovatel elektronického kontrolního systému pracuje ve spolupráci s Probační a mediační službou (dále jen „PMS“).

Ačkoliv návrh nového trestního zákoníku byl v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR přijat již 11. listopadu 2008, v Senátu dne 8. ledna 2009 a prezidentem ČR podepsán dne 27. ledna 2009³⁰, dosud se nezabezpečilo kontrolování výkonu trestu domácího vězení pomocí elektronického sledování za použití tzv. náramků. Právě tento fakt činí nově zaváděný trest domácího vězení tak diskutabilním.

Za současné situace, kdy Ministerstvo spravedlnosti ještě ani nezahájilo zadávací řízení pro výběr provozovatele elektronického kontrolního systému, se kontrola výkonu domácího trestu zabezpečuje jen pracovníky PMS prostřednictvím namátkových kontrol.³¹ Tato kontrola však nemůže být efektivní, neboť je jen nahodilá.

Podle Pavla Vantucha by v této situaci mohlo dojít ke dvěma negativním dopadům. První možností je, že by soudy kvůli obavám z nedostatečného zabezpečení kontroly výkonu trestu domácího vězení ukládaly tento trest jen zřídka, což by bylo v rozporu s potřebami společnosti, jednotlivých odsouzených, ale i jejich rodin. Druhým možným negativním dopadem při ukládání trestu domácího vězení ve všech případech, kdy budou splněny zákonné podmínky, by mohlo být skutečně

²⁹ VANTUCH, Pavel. Tresty v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*, 2009, č. 11, s. XII

³⁰ *Trestní zákoník.cz* [online]. Dostupné dne 7.12.2009 na: <<http://trestnizakonik.cz/>>

³¹ *E15.cz* [online]. Dostupné dne 15.2.2010 na: <<http://www.e15.cz/domaci/ekonomika/domaci-vezeni-za-stamiliony>>

nedostatečné zabezpečení kontroly na potřebné úrovni, což by mělo za následek, že by trest domácího vězení neplnil svůj účel.³²

Aby kontrola výkonu trestu domácího vězení byla alespoň prozatímně zabezpečena, PMS plánuje navýšit počet svých pracovníků o 90 osob³³ (Mgr. Lenka Pokorná ze střediska Probační a mediační služby v Trutnově mi poskytla informace o počtu zaměstnanců PMS za rok 2008; ve východočeském soudním kraji pracovalo na 11 střediscích PMS celkem 36 pracovníků; celkový počet zaměstnanců PMS ve všech soudních krajích byl 335 osob).

Na základě materiálu Ministerstva spravedlnosti o implementaci institutu trestu domácího vězení a elektronického monitoringu do trestního práva České republiky vydala vláda ČR dne 12. října 2009 prohlášení, ve kterém vymezila tři fáze postupného uplatňování trestu domácího vězení:³⁴

1. V první fázi se bude uplatňovat pouze namátková kontrola trestu domácího vězení, kterou bude provádět pracovník PMS. Tato fáze potrvá ode dne 1. ledna 2010 do zavedení elektronického kontrolního systému.
2. Ve druhé fázi bude zavedeno elektronické monitorování odsouzených. Elektronické monitorování bude zajištěno externím poskytovatelem, který bude vybrán na základě výběrového řízení (předpokládá se rok 2011).
3. V poslední fázi se má dosáhnout úplného propojení aplikace trestu domácího vězení a elektronického monitorovacího systému s novými legislativními úpravami. Tato fáze se plánuje na období od roku 2011 do roku 2013.

Domnívám se, že trest domácího vězení do doby, než budou zavedeny elektronické náramky, nemůže dostatečně plnit svůj účel. Namátkové kontroly probačních úředníků nemohou, podle mého názoru, zcela zajistit potřebnou kontrolu řádného výkonu trestu domácího vězení.

Myslím si, že zavedení trestu domácího vězení do české právní úpravy bez dostatečného zajištění kontroly výkonu tohoto trestu, bylo předčasné. Zároveň bych

³² VANTUCH, Pavel. Tresty v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*, 2009, č. 11, s. XII

³³ *Probační a mediační služba České republiky* [online]. Dostupné dne 15.2.2010 na: <<https://www.pmscr.cz/aktuality/naramky-pro-domaci-vezne-budou-zavedeny-pristi-rok>>

³⁴ VANTUCH, Pavel. Tresty v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*, 2009, č. 11, s. XIII

však chtěla dodat, že po zavedení elektronických náramků v praxi se z trestu domácího vězení, podle mého názoru, stane zcela určitě velmi významná alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

2.2. Restorativní justice

2.2.1. Pojem restorativní justice

Pojem restorativní justici (z latinského slova „restauo“, z anglického slova „restore“ - obojí znamenající obnovit, navrátit do původního stavu) trestněprávní nauka definuje jako soubor určitých principů, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti.³⁵

Restorativní justice vychází z myšlenky, že trestný čin je zpravidla sociální konflikt mezi dvěma, případně i více jednotlivci nebo stranami, a proto ho lze účinně řešit jen za podmínky aktivní participace všech dotčených³⁶ (tedy pachatele, oběti a příslušného sociální společenství). V konceptu restorativní justice jsou zdůrazněny práva oběti, její zájmy a potřeby, ochrana práv oběti, ale například i mimosoudní projednávání trestních věcí.³⁷

Institut pro kriminologii a sociální prevenci je toho názoru, že restorativní justici nelze chápat jako další ucelený koncept, který je odlišný od klasické retributivní (odplatné) justice. Restorativní justice podle Institutu pro kriminologii a sociální prevenci naopak představuje jakýsi paralelní systém a retributivní justici spíše doplňuje.³⁸

Naproti tomu autoři Marek Fryšták a Eva Žatecká nevnímají restorativní justici jako paralelní systém k justici retributivní.³⁹

Osobně bych se však přiklonila k názoru Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, protože si myslím, že oba koncepty trestní justice existují souběžně vedle sebe a vzájemně se doplňují.

³⁵ INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8

³⁶ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2000, s. 11

³⁷ INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8

³⁸ INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8

³⁹ FRYŠTÁK, Marek, ŽATECKÁ Eva. *Princip restorativní justice* [online]. Dostupné dne 3.12.2009 na <http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Frystak_Zatecka.pdf>, s. 3

2.2.2. Principy restorativní justice

Východiska konceptu restorativní justice spatřuje Alexander Sotolář a kolektiv ve své publikaci *Alternativní řešení trestních věcí v praxi* v následujících poznátcích:⁴⁰

1. Spáchání trestného činu je základem trestní odpovědnosti (jinak by osoba nemohla být trestně stíhána a odsouzena).
2. Trestný čin je útok na lidi a mezilidské vztahy. Za primární oběti se považují zejména ti, kteří byli bezprostředně poškozeni trestným činem (ale mohou jimi být i jejich rodinní příslušníci, rodinní příslušníci pachatele nebo další osoby z blízkého sociálního okolí oběti či pachatele).
3. Trestný čin je projevem určitého konfliktního stavu nebo konflikt vyvolává. Nejpozději tím, že pachatel spáchá trestný čin, se dostává do konfliktu s právní normou a vůlí společenství osob, od kterého je odvozena státní moc a vynutitelnost práva státem.
4. Konflikt popsaný v bodě 3. lze vnímat ve třech různých rovinách. První z nich je konflikt mezi konkrétními osobami (pachatelem, obětí trestného činu, blízkým sociálním okolím oběti, ale i pachatele, zúčastněnými osobami,...). Druhou rovinou vnímání konfliktu je konflikt mezi zájmy pachatele, zájmy dalších osob (oběti trestného činu, případně zájmy zúčastněných osob) a mezi zájmy veřejnými. Třetí rovinou je konflikt mezi pachatelovými normami a normami společnosti.
5. Jedním z hlavních důvodů, kvůli kterým dochází k páchaní trestné činnosti, je právě střet různých norem v nejširším slova smyslu (tedy přesvědčení, představa,...). K tomu, aby se trestná činnost již neopakovala, napomáhá řešení konfliktu mezi tím, co ve svých normách požaduje společnost, a tím, co si ve svých normách přeje pachatel, a také tím, co ve svých normách chtějí další osoby dotčené trestným činem.
6. Je třeba vyřešit trestní věc tak, aby byly zohledněny oprávněné zájmy jednotlivých osob a veřejný zájem. Do celkového řešení trestní věci je třeba nutno zahrnout i přiměřenou reakci na spáchaný trestný čin. Adekvátní reakce na spáchaný trestný čin a urovnání narušených právních

⁴⁰ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2000, s. 9

a společenských vztahů je totiž hlavním smyslem výkonu trestní spravedlnosti.

7. Není nutné, aby reakcí na spáchaný trestný čin byl vždy trest.
8. Trestní represe by měla být až tím nejzazším krokem. Měla by se tedy využívat jen v nezbytně nutné míře a až v případě, kdy nelze zvolit žádný jiný způsob řešení trestní věci.
9. Samotný způsob projednání trestného činu a řešení jeho následků může mít pozitivní vliv.
10. I specifické formy mediační práce, odklonů a alternativních trestů v sobě obsahují sankční prvky různé intenzity, individualizované s ohledem na povahu trestného činu, jeho příčiny, motivy a následky trestného činu, osobnost pachatele, jeho chování před trestným činem, během něho i po něm a také perspektivu dalšího osobního rozvoje pachatele trestného činu.
11. Řešení trestní věci a konečné rozhodnutí vydané v trestním řízení musí respektovat i oprávněné zájmy dalších subjektů dotčených trestným činem (zájmy oběti trestného činu, jejího blízkého sociálního okolí, zájmy dalších osob dotčených trestným činem, ale i zájem státu – veřejný zájem).
12. Optimálním řešením trestní věci je nalezení takového řešení, které vyhovuje všem dotčeným subjektům – tzv. strategie win-win (vítězství pro všechny).
13. K dosažení spravedlnosti existují dva způsoby řešení. Prvním z nich je projednání a rozhodnutí trestní věci v tradičním formálním trestním řízení. Druhou možností je využití specifických metod probační a mediační práce. Obě možnosti na trestný čin pohlíží jako na konflikt, který vznikl mezi pachatelem a jeho obětí, případně dalšími osobami trestným činem dotčenými. Tyto dva způsoby řešení trestní věci se však od sebe liší z hlediska formy a používaných postupů. Klasické trestní řízení klade důraz na spravedlivý trestní proces s přesně vymezenými pravidly. Alternativní řešení trestní věci využívá probaci a mediaci, zohledňuje potřeby a zájmy všech dotčených osob a důkladněji individualizuje řešení jednotlivých případů. Konečným výsledkem jak v tradičním formálním trestním řízení, tak i v alternativním trestním řízení by mělo být spravedlivé rozhodnutí soudu.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci ve své publikaci nazvané Restorativní justice mezi principy restorativní justice dále řadí:⁴¹

14. Zločin má být považován za škodu (újmu), která byla způsobena oběti a za hrozbu pro bezpečnost společnosti.
15. Škoda, která byla způsobena oběti, má být vnímána široce – jako újma materiální, fyzická, psychická, ztráta společenského postavení, narušení sociálních vazeb a narušení osobního i rodinného života.
16. Ke snížení (odstranění) této škody a hrozby by měla přispět adekvátní reakce na spáchaný trestný čin.
17. Hlavním účelem společenské reakce na spáchaný trestný čin nemá být potrestání pachatele nebo jeho převýchova, ale vytvoření takových podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestné činnosti.
18. Zejména u mladistvých pachatelů je tendence zpříšňování trestních represí zcela kontraproduktivní.
19. Pachatel by se měl aktivně podílet na odstranění škodlivých následků trestného činu. Přitom by mu ovšem měla být zachována všechna práva, která mají i ostatní občané.
20. Pokud se pachatel nebude podílet na odstranění následků, bude k tomu donucen soudem.
21. Orgány činné v trestním řízení by se v systému restorativní justice měly aktivně zapojovat jen v případě, že vzhledem k závažnosti spáchaného trestného činu je klasický trestní proces nezbytný, popřípadě i tehdy, pokud spáchaný trestný čin není tak závažný, ale vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí trestného činu nevede k cíli.
22. Oběť trestného činu nemůže být v žádném případě nucena k vyjednávání s pachatelem o způsobu a rozsahu kompenzace za způsobenou škodu.

⁴¹ INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8

3. Peněžitý trest

3.1. Obecná charakteristika peněžitého trestu

Peněžitý trest je jedním z nejvyužívanějších a nejdůležitějších alternativních trestů. Již Franz von Liszt na konci 19. století navrhoval trestat pachatele méně závažných trestných činů peněžitým trestem a omezit tak ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody.⁴²

Peněžitý trest je trestní sankci, která postihuje majetek. Peněžitý trest je určen zejména pro postih úmyslných trestných činů, kterými pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch pro sebe či pro jinou osobu. Avšak je také možné uložit peněžitý trest dle ustanovení § 53 odst. 2 TZ (§ 67 odst. 2 NTZ) i u takového druhu trestné činnosti, která není zaměřena k získání majetkového prospěchu.⁴³

3.2. Historický vývoj peněžitého trestu od období první republiky

Po vzniku Československé republiky došlo k recepci rakousko-uherských právních předpisů. Mezi těmito předpisy byl i zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27. května 1852. Podle tohoto zákona byl peněžitý trest u zločinů trestem vedlejším. U přečinů a přestupků mohl být peněžitý trest jak trestem hlavním, tak trestem vedlejším.⁴⁴

V období první republiky byl peněžitý trest většinou určen rámcovými sazbami, ale též se objevilo určení peněžitého trestu pevnou částkou. V některých prvorepublikových zákonech bylo upraveno i ručení třetích osob za nedobytný peněžitý trest. Zákon č. 562/1919 Sb. dokonce umožňoval peněžitý trest podmíněně odložit.⁴⁵

V trestním zákoně z roku 1950 (zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon ze dne 12. července 1950) byl peněžitý trest jako hlavní zcela vyloučen, což bylo důsledkem tehdejšího pohledu na peněžitý trest, který podle socialistické ideologie neměl mít

⁴² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 136, třetí část

⁴³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 96

⁴⁴ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 140, třetí část

⁴⁵ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 140, třetí část

širší uplatnění. Důvodová zpráva k trestnímu zákonu z roku 1950 uvádí: „*Peněžité tresty nesmějí být nadále výhodou pro majetné vrstvy, které se mohly jejich zaplacením vykoupit. Proto se také peněžitý trest jako hlavní trest vylučuje. Peněžité tresty mají být ukládány vedle trestu odnětí svobody, a to v takové výši, aby znamenaly citelné odčerpání zdrojů bezpracných zisků. O výši trestu nerozhoduje toliko závažnost trestného činu, nýbrž především třídní příslušnost pachatele.*“⁴⁶

Náhradním trestem za peněžitý trest byl trest odnětí svobody, který mohl spolu s trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici zákonné trestní sazby až o jednu čtvrtinu. I nadále existovala možnost ručení třetích osob za nedobytný peněžitý trest a možnost podmíněně odložit výkon peněžitého trestu⁴⁷ (a to za podmínky, že hlavním trestem byl trest odnětí svobody, který byl taktéž podmíněně odložen).

Až zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ze dne 29. listopadu 1961 zakotvil možnost uložit peněžitý trest jako samostatný trest, pokud to trestní zákon ve zvláštní části dovoloval a vzhledem k povaze spáchaného činu a možnosti nápravy pachatele nebylo k dosažení účelu trestu uložení jiného trestu třeba.⁴⁸

Novela trestního zákona č. 56/1965 Sb. rozšířila možnost uložení peněžitého trestu jako samostatného trestu také u úmyslné trestné činnosti, při které pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, pokud k dosažení účelu trestu nebylo jiného trestu třeba. Touto novelou byl rovněž zaveden náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok pro případ, že by výkon peněžitého trestu mohl být zmařen z jiného důvodu než z nedobytnosti (v případě nedobytnosti se totiž peněžitý trest neuloží a pokud nedobytnost nastane po právní moci rozhodnutí, od výkonu peněžitého trestu se upustí).⁴⁹

Po roce 1989 došlo k posílení peněžitého trestu jako alternativy nepodmíněného trestu odnětí svobody. Novela trestního zákona č. 175/1990 Sb. zavedla možnost uložit peněžitý trest u jakéhokoliv trestného činu se sazbou trestu odnětí svobody do tří let, pokud vzhledem k povaze spáchaného činu a možnosti

⁴⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 86/1950 Sb., trestní zákon [online]. Dostupné dne 4.1.2010 na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm>

⁴⁷ SOLNAR, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 140, třetí část

⁴⁸ SOLNAR, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 140, třetí část

⁴⁹ SOLNAR, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 141, třetí část

nápravy pachatele není nezbytné peněžitý trest s trestem odnětí svobody kumulovat. Touto novelou byla zvýšena horní hranice náhradního trestu až na dvě léta.⁵⁰

Další významnou novelou trestního zákona v oblasti peněžitého trestu byl zákon č. 152/1995 Sb. Tato novela umožnila přeměnu peněžitého trestu v nepodmíněný trest odnětí svobody v případech, kdy peněžitý trest „*ve stanovené lhůtě nebyl vykonán*“ (oproti původnímu znění: „*výkon tohoto trestu mohl být zmařen*“).⁵¹

Dne 1. ledna 2010 nabyl účinnosti zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ze dne 8. ledna 2009. Nový trestní zákoník zavádí zcela nový přístup k peněžitému trestu, a to v podobě vyměřování peněžitého trestu prostřednictvím tzv. denních sazeb (viz. níže kapitola 3.4.).

3.3. Právní úprava peněžitého trestu v trestním zákoně

Peněžitý trest může být uložen jako samostatný trest nebo jako trest vedlejší. Dle ustanovení § 53 odst. 3 TZ může být peněžitý trest jako samostatný trest uložen, jestliže vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba. Dle ustanovení § 28 odst. 2 TZ však nelze uložit peněžitý trest vedle trestu propadnutí majetku.

V ustanovení § 53 jsou taxativně uvedeny tři možnosti, ve kterých je možno uložit peněžitý trest. Jedná se o případ, kdy pachatel úmyslnou trestnou činností získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Druhou možností, kdy lze peněžitý trest uložit, je tehdy, pokud trestní zákon ve zvláštní části uložení peněžitého trestu dovoluje. A poslední možností je případ, kdy soud ukládá peněžitý trest za trestný čin, u něhož horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta, a vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele trest odnětí svobody současně neukládá.

Dle ustanovení § 53 odst. 1 TZ může soud uložit peněžitý trest ve výměře od 2.000,- Kč do 5.000.000,- Kč. Jak uvádí i judikatura „*výměra peňazného trestu nemôže byť znižovaná, alebo zvyšovaná mimo rámec rozpätia sadzby uvedenej*

⁵⁰ SOLNAR, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 141, třetí část

⁵¹ čl. 1 odst. 7 zákona č. 152/1995 Sb.

v ustanovení § 53 odst. 1 TZ“ (rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22. září 1966, sp.zn. 8 Tz 47/66, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 4/1967).

Trestní zákon však postup pro stanovení konkrétní výměry nestanoví. Soud je vázán obecnými kritérii rozhodnými pro stanovení druhu a výměry trestu uvedenými v ustanoveních § 31 a násl TZ. Dále musí být dosaženo účelu trestu (§ 23 TZ) a dle ustanovení § 54 odst. 1 TZ soud při výměře peněžitého trestu přihlédne k osobním a majetkovým poměrům pachatele.

Jak uvádí stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 26. ledna 1988, sp.zn. Tpjf 28/87, které bylo uveřejněno pod publikačním číslem 16/1988, „*smyslem peněžitého trestu není jen odčerpání získaný majetkový prospěch.*“

Osobními poměry se z hlediska ukládání peněžitého trestu rozumí zejména věk pachatele, rodinné poměry, zdravotní stav, povolání, pracovní kvalifikace nebo například možnost pracovního uplatnění.⁵²

Majetkové poměry zahrnují veškeré pachatelovo jmění (aktiva i pasiva). Při ukládání peněžitého trestu tedy budou mít význam i pachatelovy závazky (např. vyživovací povinnost nebo povinnost k náhradě škody).⁵³

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 28. srpna 1987, sp.zn. 1 Tz 23/87, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 51/1988, stanovil, že „*výměra ukládaného peněžitého trestu není omezena hodnotou majetku získaného posuzovanou trestnou činností. Peněžitým trestem lze postihnout i majetek, který pachatel nabyl poctivou prací.*“

Podle ustanovení § 53 odst. 4 TZ může soud stanovit, že peněžitý trest bude zaplacen v přiměřených měsíčních splátkách. Toto ustanovení usnadňuje výkon trestu, protože pachatel nemusí najednou zaplatit celou výši peněžitého trestu. Rozhodnutí o povolení splátek však musí být obsaženo ve výroku rozsudku, který peněžitý trest ukládá.⁵⁴

V případě, že nebyly stanoveny splátky peněžitého trestu v rozsudku, může odsouzený z důležitých důvodů po právní moci rozsudku požádat předsedu senátu o povolení splátek. Tato možnost je zakotvena v ustanovení § 342 odst. 1 písm. b) TŘ. Podmínkou ovšem je, že celý trest musí být zaplacen nejpozději do jednoho roku ode dne právní moci rozsudku o uložení peněžitého trestu.

⁵² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 470

⁵³ SOLNAR, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 142, třetí část

⁵⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 469

Peněžitý trest soud ovšem neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný (§ 54 odst. 1 i.f. TZ). Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 17. února 1977, sp.zn. 2 Tzf 3/76, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 22/1977, toto ustanovení dále rozvádí: „*pri skúmaní tejto podmienky (nedobytnosti) uloženia peňažného trestu treba zisťovať aj záväzky obvineného, predovšetkým rozsah jeho zákonnej vyživovacej povinnosti a rozsah povinnosti na náhradu škody, ktoré zásadne majú prednosť pred zaplatením peňažného trestu.*“

Ustanovení § 54 odst. 2 TZ uvádí, že vydobytá částka peněžitého trestu připadá státu. Pro posouzení otázky, kdy byl peněžitý trest vykonán v případě zaplacení prostřednictvím pošty poštovní poukázkou, je rozhodné datum, kdy odsouzený příslušnou částku poukázal na poště, a nikoliv datum, ze kterého pochází výpis z bankovního účtu soudu, na který platba peněžitého trestu došla (rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. února 1996, sp.zn. 2 Tzn 13/96, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 54/1996).

Soud dle ustanovení § 54 odst. 3 TZ stanoví náhradní trest odnětí svobody až na dvě léta pro případ, že by ve stanovené lhůtě nebyl peněžitý trest vykonán. Dále podle tohoto ustanovení nesmí náhradní trest ani spolu s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby. Výrok o uložení náhradního trestu odnětí svobody je tedy obligatorní.⁵⁵

Výrok o uložení náhradního trestu odnětí svobody nebude uložen v případě, že byl peněžitý trest uložen vedle trestu odnětí svobody vyměřeného na horní hranici příslušné trestní sazby. Další případ, kdy nebude uložen náhradní trest odnětí svobody, popisuje rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. srpna 2000, sp.zn. 4 To 22/2000, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 22/2001: „*ukládá-li soud pachateli v rámci souhrnného trestu peněžitý trest ve stejné výši, v jaké mu byl uložen dřívějším rozsudkem, jehož výrok o trestu se při uložení souhrnného trestu zrušuje, pak v případě zjištění, že peněžitý trest uložený dřívějším rozsudkem byl již zaplacením zcela vykonán, soud nestanoví náhradní trest odnětí svobody ve smyslu ustanovení § 54 odst. 3 TZ.*“

Trestní zákon obsahuje v ustanovení § 54 odst. 4 TZ fikci neodsouzení v případě, že peněžitý trest byl uložen za trestný čin spáchaný z nedbalosti a trest byl vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.

⁵⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 471

3.4. Právní úprava peněžitého trestu v novém trestním zákoníku

Nejpodstatnější odlišností nové právní úpravy od trestního zákona z roku 1961 je způsob výměry peněžitého trestu. Trestní zákoník zavádí nový způsob vyměřování peněžitého trestu prostřednictvím denních sazeb (tento způsob vyměřování peněžitého trestu je českému právnímu řádu znám již z právní úpravy vyměřování peněžitého opatření u mladistvých pachatelů dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže – viz. níže kapitola 3.5.).

Podle mého názoru je největší výhoda denních sazeb v tom, že zohledňují jak majetkové poměry pachatele, tak závažnost spáchaného trestného činu. Další výhodou vidím v možnosti uložení vyššího peněžitého trestu (podle nového trestního zákoníku může být uložen peněžitý trest až ve výši 36.500.000,- Kč)

Dle ustanovení § 68 odst. 3 NTZ soud určí počet denních sazeb s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. Soud má možnost uložit peněžitý trest v nejméně 20 a nejvíce 730 denních sazeb (§ 68 odst. 1 NTZ).

Denní sazba bude podle ustanovení § 68 odst. 2 NTZ činit nejméně 100,- Kč a nejvíce 50.000,- Kč. Soud určí výši denní sazby se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Přitom bude zpravidla vycházet z čistého příjmu, který pachatel má nebo mohl by mít průměrně za jeden den (§ 68 odst. 3 NTZ).

Podle ustanovení § 68 odst. 4 NTZ má soud možnost odhadnout příjmy pachatele, jeho majetek a výnosy z něj a také i jiné důležité podklady pro určení výše denní sazby.

Konečná výše peněžitého trestu se poté určí jako součin počtu denních sazeb a výše jedné denní sazby. Peněžitý trest podle úpravy obsažené v novém trestním zákoníku může být tedy uložen v rozmezí od 2.000,- Kč (20 denních sazeb x 100,- Kč) až do 36.500.000,- Kč (730 denních sazeb x 50.000,- Kč). Co se porovnání s trestním zákonem z roku 1961 týče, dolní hranice výše peněžitého trestu zůstala stejná, ale horní hranice trestu se více než sedminásobně zvýšila.

Výrok rozsudku, kterým soud ukládá peněžitý trest, musí obsahovat počet a výši denních sazeb.⁵⁶

Další novinkou je upravení možnosti, za které může soud uložit peněžitý trest i bez kumulativních podmínek uvedených v ustanovení § 67 odst. 1 NTZ, tj. v případě

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 97

úmyslného trestného činu a zjištění (pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch).

Jedná se o případ, kdy soud ukládá peněžitý trest za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá [§ 67 odst. 2 písm. b) NTZ]. Situace, ve které soud uloží peněžitý trest v případě, že trestní zákoník uložení peněžitého trestu za spáchaný trestný čin dovoluje, zůstává nedotčena [§ 67 odst. 2 písm. a) NTZ].

Nově je i zvýšena horní hranice náhradního trestu odnětí svobody až na čtyři léta (§ 69 odst. 1 NTZ). Nový trestní zákoník, stejně tak jako trestní zákon, dolní hranici náhradního trestu odnětí svobody neupravuje.

Poslední změnou v novém trestním zákoníku je úprava fikce neodsouzení. Podle ní se na pachatele, kterému byl uložen peněžitý trest za přečin spáchaný z nedbalosti, hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno (§ 69 odst. 2 NTZ).

3.5. Právní úprava peněžitého opatření v případě mladistvého pachatele

3.5.1. Peněžitě opatření

Jak jsem již výše uvedla, podle ustanovení § 6 odst. 1 ZSM se trestný čin spáchaný mladistvým nazývá proviněním. Trestní sankcí uloženou mladistvému může být výchovné, ochranné nebo trestní opatření (§ 10 odst. 1 ZSM). Peněžitě opatření a peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu patří dle ustanovení § 24 odst. 1 písm. b) a písm. c) ZSM mezi trestní opatření.

Trestní opatření jsou nejpřísnějším druhem trestněprávních následků provinění. Zahrnují v sobě negativní hodnocení spáchaného provinění, ale i negativní hodnocení osoby mladistvého.⁵⁷

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahoval úpravu denních sazeb pro výpočet výměry peněžitého trestu již od svého přijetí, tedy o celých 6 let dříve než byly denní sazby zavedeny i do právní úpravy pro dospělé pachatele (denní sazby zavádí až nový trestní zákoník; trestní zákon denní sazby neupravuje).

⁵⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 457

Peněžité opatření může být mladistvému uloženo samostatně nebo vedle jiného druhu trestního opatření za stejných předpokladů jako při uložení peněžitého trestu dospělému pachateli. Jedná se tedy o případ, kdy mladistvý úmyslným proviněním získal nebo se snažil získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch, nebo pokud trestní zákoník ve zvláštní části uložení peněžitého opatření dovoluje, a nebo pokud je peněžité opatření ukládáno za provinění, které by bylo přečinem, pokud by se ho dopustil dospělý pachatel, a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného provinění a osobě a poměrům mladistvého není třeba současně uložit trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody.⁵⁸

K jakémukoliv z těchto obecných předpokladů musí být ovšem v případě spáchání provinění mladistvým pachatelem splněna ještě jedna zvláštní podmínka. Tato podmínka spočívá v tom, že mladistvý musí být v době rozhodnutí soudu pro mládež výdělečně činný, a nebo uložení peněžitého opatření musí umožňovat majetkové poměry mladistvého⁵⁹ (§ 27 odst. 1 ZSM).

Vedle peněžitého opatření může soud pro mládež podle ustanovení § 27 odst. 1 i.f. ZSM uložit i vhodná výchovná opatření, čímž se rozumí dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení nebo napomenutí s výstrahou (§ 15 odst. 2 ZSM).

Soud pro mládež při ukládání počtu denních sazeb přihlédne k povaze a závažnosti spáchaného provinění. Podle ustanovení § 27 odst. 2 ZSM může uložit od 10 do 365 denních sazeb.

Ve výši denní sazby soud pro mládež zohlední majetkové poměry mladistvého. Dle ustanovení § 27 odst. 3 ZSM denní sazba činí nejméně 100,- Kč a nejvíce 5.000,- Kč.

Konečná výše peněžitého opatření se určí součinem počtu denních sazeb a výše jedné denní sazby. Soud pro mládež tedy může uložit peněžité opatření ve výši od 1.000,- Kč (10 denních sazeb x 100,- Kč) až do 1.825.000,- Kč (365 denních sazeb x 5.000,- Kč).

Stejně jako je tomu u dospělých pachatelů, tak i soud pro mládež ve výroku rozsudku stanoví náhradní trestní opatření odnětí svobody, a to až na jeden rok (§ 27 odst. 4 ZSM). Podle tohoto ustanovení však náhradní trestní opatření ani spolu

⁵⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část.* 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 630

⁵⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné.* 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 460

s uloženým odnětím svobody nesmí přesahovat horní hranici trestní sazby snížené podle ustanovení § 31 odst. 1 ZSM, tedy snížené na polovinu oproti trestní sazbě odnětí svobody stanovenou v trestním zákoníku, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže zakotvuje v ustanovení § 27 odst. 5 možnost soudu pro mládež po právní moci rozhodnutí o uložení peněžitého opatření a po vyjádření mladistvého rozhodnout o tom, že jeho zaplacení nebo nevykonaný zbytek bude nahrazen tím, že mladistvý vykoná obecně prospěšnou činnost v rámci probačního programu podle ustanovení § 17 odst. 1, odst. 2 ZSM pro tento účel zřízeného, nebo společensky prospěšnou činnost v rámci výchovné povinnosti podle ustanovení § 18 odst. 1 písm. c) ZSM.

Tato možnost soudu pro mládež výrazně posiluje alternativní podobu peněžitého opatření. Vytváří totiž podmínky pro odvrácení výkonu náhradního trestního opatření odnětí svobody za neuhrazené peněžité opatření výkonem obecně prospěšných činností.⁶⁰

3.5.2. Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Od účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže může soud pro mládež podmíněně odložit nejen trestní opatření odnětí svobody, ale i peněžité opatření.⁶¹

Podmíněná forma peněžitého opatření je charakteristická tím, že k odůvodněnému závěru o možnosti dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže i bez uložení a výkonu trestního opatření nestačí pouhé projednání věci před soudem, ale soud navíc potřebuje po stanovenou dobu sledovat chování mladistvého a ověřit, zda není třeba na něj působit trestněprávní sankcí, tedy bezprostředním výkonem podmíněně odloženého peněžitého opatření.⁶²

Soud pro mládež tedy odloží výkon peněžitého opatření pod podmínkou, že mladistvý ve stanovené zkušební době bude vést řádný život. Spolu s podmíněným odložením peněžitého opatření může soud pro mládež uložit mladistvému dle

⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. BECK, 2007, s. 361

⁶¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 461

⁶² KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 633

ustanovení § 29 odst. 2 ZSM výchovná opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Soud pro mládež podmíněně odloží výkon peněžitého opatření, je-li splněn alespoň jeden z alternativně stanovených předpokladů. Prvním předpokladem je situace, kdy má soud pro mládež vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu, důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu [§ 28 odst. 1 písm. a) ZSM].

Druhým možným předpokladem je situace, kdy soud pro mládež přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu [§ 28 odst. 1 písm. b) ZSM].

Pro podmíněný odklad výkonu peněžitého opatření jsou charakteristické dvě skutečnosti, a to.⁶³

1. Odklad výkonu trestu není definitivní, nýbrž je jen podmíněný a vázaný až na splnění určitých podmínek. Těmito podmínkami se rozumí vedení řádného života a vyhovění uloženým podmínkám v průběhu zkušební doby. Soud pro mládež vyjádří splnění těchto podmínek po skončení zkušební doby v rozhodnutí dle ustanovení § 30 odst. 1 ZSM. Soud pro mládež tak konstatuje, že se mladistvý v průběhu zkušební doby osvědčil. V opačném případě rozhodne soud pro mládež kdykoliv během zkušební doby, že se peněžitě opatření vykoná. V případě, že soud pro mládež neučiní do jednoho roku od uplynutí zkušební doby žádné výše uvedené rozhodnutí, aniž by na tom měl mladistvý vinu, nastává ex lege fikce osvědčení (§ 30 odst. 3 ZSM).
2. Rozhodnutí soudu pro mládež o odložení výkonu peněžitého opatření je obligatorně spojeno se stanovením zkušební doby až na tři léta. Jak jsem již výše uvedla, soud pro mládež může mladistvému uložit výchovná opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život. Možností soudu pro mládež uložit mladistvému výchovná opatření se realizuje potřeba sledovat po stanovenou dobu chování mladistvého.

⁶³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. BECK, 2007, s. 364

Základním předpokladem, za kterého se podmíněně odkládá výkon peněžitého opatření, je tedy vedení řádného života. V žádném ustanovení však zákon o soudnictví ve věcech mládeže ani trestní zákoník tento pojem nedefinuje. Pro to, co se rozumí vedením řádného života, bude rozhodující dlouhodobě ustálená rozhodovací činnost soudů.

Mladistvý povede řádný život, bude-li dodržovat právní řád a další základní normy občanské společnosti, bude-li plnit své povinnosti a závazky jak vůči společnosti a státu, tak vůči soukromým osobám a rodinným příslušníkům (rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 15. června 1967, sp.zn. 8 Tz 45/67, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 11/1968; stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 8. července 1971, sp.zn. 1 Tz 16/71, které bylo uveřejněno pod publikačním číslem 56/1973; rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 9. srpna 1972, sp.zn. 2 Tz 69/72, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 59/1973), nebude-li narušovat občanské soužití, nebude-li zneužívat svých práv vůči jiným osobám a nebude-li se dopouštět přestupků ani jiných deliktů (rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 8. ledna 1975, sp.zn. 2 To 51/74, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 19/1976). V případě, že mladistvý stále navštěvuje školu, bude důležité, aby dodržoval pravidla školní docházky a choval se slušně vůči spolužákům i učitelům.⁶⁴

Posouzení řádnosti života tedy není možné omezit pouze na zhodnocení toho, zda mladistvý byl či nebyl soudně postižen za jiné provinění. Na druhé straně ale ani odsouzení za jiné provinění nemusí být vždy projevem toho, že mladistvý řádný život nevedl. To se promítne zejména u méně závažných nedbalostních provinění. Posouzení řádnosti života mladistvého bude tedy založeno na komplexním zhodnocení všech okolností charakterizujících jeho chování ve zkušební době (včetně toho, zda učinil kroky směřující k odstranění způsobených škod).⁶⁵

Soud pro mládež, jak jsem již výše uvedla, ve výroku o podmíněném odložení peněžitého trestu stanoví i zkušební dobu. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže určuje jen její horní hranici, a to až na tři léta. Dolní hranice zkušební doby zákonem stanovena není. Měla by být ovšem přiměřeně dlouhá, aby soud pro mládež mohl učinit objektivní závěr o tom, zda se mladistvý ve zkušební době osvědčil či nikoliv

⁶⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 633

⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. BECK, 2007, s. 365

(jen výjimečně by měla trvat méně než jeden rok, protože během takto krátké doby bude velmi obtížné učinit závěr o osvědčení mladistvého).⁶⁶

3.6. Výkon peněžitého trestu

Právní úprava výkonu peněžitého trestu je zakotvena v ustanoveních § 341 až § 344 TŘ. Úprava výkonu trestu v trestním řádu se v souladu s ustanovením § 74 ZSM použije i na výkon peněžitého opatření uloženého soudem pro mládež.

Jakmile se stane rozsudek, který ukládá peněžitý trest, vykonatelným, vyzve předseda senátu odsouzeného, aby peněžitý trest zaplatil do 15 dní. Zároveň předseda senátu odsouzeného upozorní, že v případě nezaplacení peněžitého trestu, bude zaplacení peněžitého trestu vymáháno (§ 341 TŘ).

Podle ustanovení § 343 odst. 1 TŘ nařídí předseda senátu, aby byl peněžitý trest vymáhán, pokud ho odsouzený nezplatí do 15 dní poté, co byl k zaplacení vyzván nebo do 15 dní poté, co mu bylo oznámeno rozhodnutí, kterým byl povolený odklad nebo splátky odvolán nebo ho nezplatí do uplynutí doby, na kterou byl výkon trestu odložen.

Peněžitý trest může být vymáhán jen za předpokladu, že tím nebude zmařeno uspokojení přiznaného nároku poškozeného na náhradu škody. Pokud poškozený k vymáhání svého nároku nepřikročil do tří měsíců ode dne, kdy se stal rozsudek, kterým byl peněžitý trest uložen, pravomocným, může být peněžitý trest vymáhán bez ohledu na nárok poškozeného (§ 343 odst. 2 TŘ).

Z důležitých důvodů může odsouzený za podmínek uvedených v ustanovení § 342 TŘ požádat předsedu senátu o odložení výkonu peněžitého trestu nebo o povolení splátek. V případě, že tyto důvody pominou nebo nedodrží-li odsouzený bez závažného důvodu splátky, může předseda senátu povolení odkladu nebo splátek odvolat (§ 342 odst. 2 TŘ).

Předseda senátu může dle ustanovení § 342 odst. 1 písm. a) TŘ na žádost odsouzeného odložit výkon peněžitého trestu na dobu nejvýše tří měsíců od právní moci rozsudku. Podle ustanovení § 342 odst. 1 písm. b) TŘ může předseda senátu na žádost odsouzeného povolit splácení peněžitého trestu po částkách tak, aby byl celý zaplacen nejpozději do jednoho roku ode dne právní moci rozsudku.

⁶⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 462

O odkladu výkonu peněžitého trestu nebo povolení splátek se rozhoduje formou usnesení (§ 119 odst. 1 TŘ), proti kterému není stížnost přípustná (§ 141 odst. 2 TŘ). O žádosti odsouzeného je třeba rozhodnout ve všech případech, tedy i tehdy, když se žádost zamítá. Toto usnesení musí obsahovat poučení o důvodech odvolání odkladu nebo splátek. O odvolání odkladu výkonu peněžitého trestu nebo povolení splátek rozhoduje předseda senátu usnesením, proti němuž není stížnost přípustná.⁶⁷

Rozsudek sp.zn. B 1/1973-21⁶⁸ uvádí, že *„povolení splátek peněžitého trestu není vyloučeno po předcházejícím odložení výkonu trestu podle ustanovení § 342 odst. 1 písm. a) TŘ, ale i v takovém případě musí být splněna základní podmínka povolení splátek, že bude celý trest zaplacen nejpozději do jednoho roku od právní moci rozsudku.“*

Podle ustanovení § 344 odst. 1 TŘ soud od výkonu peněžitého trestu nebo jeho zbytku upustí, jestliže se odsouzený v důsledku okolností na jeho vůli nezávislých stal dlouhodobě neschopným peněžitý trest zaplatit nebo by výkonem trestu byla vážně ohrožena výživa nebo výchova osoby, o jejíž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat.

Upuštění od výkonu peněžitého trestu nebo jeho zbytku je třeba chápat jako konečné zastavení všech úkonů, které směřují k výkonu trestu.⁶⁹ O upuštění od výkonu trestu nebo jeho zbytku se rozhoduje formou usnesení, proti němuž je přípustná stížnost, která má odkladný účinek (§ 344 odst. 4 TŘ).

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 29. listopadu 1966, sp.zn. 5 Tz 52/66, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 32/1967, uvádí, že *„od výkonu peněžitého trestu nelze upustit (§ 344 odst. 1 TŘ) jen proto, že obviněný podporuje ze svého platu rodinu družky, jestliže k jejím dětem nemá zákonnou vyživovací povinnost.“*

Dalším významným rozsudkem je rozsudek sp.zn. B 1/1975-16⁷⁰, který stanoví, že *„ke skutečnosti, že někdo jiný se zavázal zaplatit peněžitý trest za odsouzeného, ale závazek nesplnil, nelze přihlížet při posuzování podmínek upuštění od výkonu peněžitého trestu podle § 344 odst. 1 TŘ.“*

⁶⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 960

⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2008, s. 2503

⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2008, s. 2504

⁷⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 962

V případě, že peněžitý trest nebyl zaplacen a soud neupustil od výkonu peněžitého trestu nebo jeho zbytku dle ustanovení § 344 odst. 1 TŘ nebo nepostupoval podle ustanovení § 342 odst. 1 TŘ, tedy na žádost odsouzeného neodložil výkon peněžitého trestu nebo nepovolil splátky, a jestliže je zjevné, že by výkon peněžitého trestu mohl být zmařen, nařídí předseda senátu podle ustanovení § 344 odst. 2 TŘ výkon náhradního trestu odnětí svobody nebo jeho poměrné části; přitom rozhodne o způsobu výkonu náhradního trestu. Proti tomuto rozhodnutí je opět přípustná stížnost s odkladným účinkem (§ 344 odst. 4 TŘ).

Odsouzený může dle ustanovení § 344 odst. 3 TŘ výkon náhradního trestu nebo jeho poměrné části kdykoliv odvrátit tím, že peněžitý trest nebo jeho poměrnou část zaplatí. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 29. května 1999, sp.zn. 11 To 86/99, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 25/2000, stanovil, že odsouzený může podle ustanovení § 344 odst. 3 TŘ kdykoliv odvrátit výkon náhradního trestu nebo jeho poměrné části zaplacením peněžitého trestu (jeho poměrné části), tedy i poté, kdy skutečně začal vykonávat náhradní trest odnětí svobody (nebo jeho poměrnou část).

3.7. Činnost Probační a mediační služby při uložení peněžitého trestu

Zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZPMS“), který nabyl účinností od 1. ledna 2001, zřídil Probační a mediační službu. Podle ustanovení § 1 odst. 1 tohoto zákona provádí PMS úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení v rozsahu stanoveném ZPMS nebo zvláštním zákonem.

Role PMS při uložení peněžitého trestu rozhodně není tak významná jako například při uložení trestu obecně prospěšných prací (viz. níže kapitola 4.7.) nebo při podmíněném odsouzení.

Činnost PMS spočívá podle ustanovení § 4 odst. 2 písm. a) ZPMS zejména v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému a sociálnímu zázemí. PMS tedy před uložení peněžitého trestu soudem například zjišťuje stanovisko pachatele k možnosti uložení peněžitého trestu, pomáhá soudu zejména při

zjišťování platební schopnosti pachatele nebo při možnosti uložení splátek peněžitého trestu podle ustanovení § 53 odst. 4 TZ.⁷¹

Po uložení peněžitého trestu soudem bude přicházet pomoc při zajišťování výkonu peněžitého trestu, která v sobě zahrnuje jak pomoc odsouzenému, tak kontrolu nad dodržováním režimu plateb peněžitého trestu, v případě, že byl peněžitý trest uložen ve splátkách. Pomoc bude užitečná zejména v případech, pokud se u obviněného nebo v jeho rodině vyskytnou problémy, které by mohly vést k neschopnosti splácet peněžitý trest.⁷²

Při spolupráci s klientem, jak je obviněný nebo odsouzený v rámci práce PMS označován, a pomoci při výkonu peněžitého trestu, musí se probační úředník, mimo obecných přístupů, zaměřit též na získání důvěry klienta. Klient by měl vědět, že mu probační úředník může pomoc skutečně poskytnout.⁷³

V rámci tzv. soudní pomoci získává probační úředník informace o obviněném. Je třeba se zaměřit na získání co nejúplnějších informací, čímž se má ulehčit práce orgánů činných v trestním řízení. Probační úředník podává soudu zprávu nejen o majetkových poměrech obviněného a jeho závazků a pohledávek, ale i o poměrech rodinných a sociálních, včetně jeho pracovní morálky a zdravotní i pracovní způsobilosti ve vztahu k získávání peněžních prostředků a způsobu zajišťování obživy rodiny. Ve zprávě může probační úředník uvést též informace týkající se polehčujících okolností, ke kterým má soud při ukládání trestu přihlížet.⁷⁴

Probační úředník musí při práci s klientem využívat možnosti upozornit ho na možné důsledky při nezaplacení či nesplácení peněžitého trestu. Tyto důsledky by mohly vzniknout klientovi samotnému, ale mohly by mít negativní dopad i pro jeho rodinu zejména v případě, že je jejím jediným živitelem.⁷⁵

Pokud je peněžitý trest uložen jako trest samostatný, většinou se nepředpokládá pravidelný kontakt probačního úředníka s klientem. Přesto by však probační úředník měl klienta poučit, že pokud se vyskytnou komplikace s placením nebo se splácením peněžitého trestu, měl by klient probačního úředníka navštívit,

⁷¹ DOUBRAVOVÁ, Dagmar a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici – Institut pro probaci a mediaci, 2001, s. D3

⁷² SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 349

⁷³ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 349

⁷⁴ ŠČERBA, Filip. Metody činnosti Probační a mediační služby. *Právní rozhledy*, 2002, č. 7 – 8, s. 14

⁷⁵ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 349

aby nedošlo ke zbytečnému nařízení náhradního trestu odnětí svobody. Práce probačního úředníka tedy bude spočívat v pomoci při řešení klientových problémů. Například v případě ztráty práce je třeba požádat soud o odklad výkonu peněžitého trestu, případně o povolení splátek, ale probační úředník by měl klientovi také pomoci při hledání nového zaměstnání, aby klient mohl v budoucnu peněžitý trest zaplatit, případně požádat o upuštění od výkonu peněžitého trestu.⁷⁶

3.8. Právní úprava peněžitého trestu ve vybraných evropských zemích

Peněžitý trest patří mezi nejstarší druhy trestů. Dříve býval ukládán ve prospěch poškozeného. V dnešní době je jedním z nejvyužívanějších alternativních trestů ke krátkodobému nepodmíněnému trestu odnětí svobody.⁷⁷

Ve 20. letech 20. století bylo v Německu jako kritérium pro určení výše peněžitého trestu zavedeno hodnocení majetkových poměrů.⁷⁸

System denních pokut byl poprvé zaveden v roce 1921 ve Finsku.⁷⁹

Denní pokuty byly posléze přijímány i v dalších evropských zemích – ve 30. letech 20. století ve Švédsku a Dánsku, v 70. letech v Německu, Rakousku a Maďarsku a v 80. letech 20. století byl systém denních pokut zaveden i do francouzského a portugalského právního řádu.⁸⁰

Například v Německu je možno uložit peněžitý trest za všechny přečiny a za všechny trestné činy, za které by soud v konkrétním případě mohl vyměřit trest odnětí svobody nižší než šest měsíců.⁸¹

I v Německu je peněžitý trest pojímán jako alternativní trest k trestu odnětí svobody. Proto nesmí být peněžitý trest zásadně ukládán vedle trestu odnětí svobody, ať již v podmíněné nebo nepodmíněné formě, s výjimkou případu, kdy se

⁷⁶ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 349

⁷⁷ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 136, třetí část

⁷⁸ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 136, třetí část

⁷⁹ NOVOTNÝ, Oto; VANDUCHOVÁ Marie a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 284

⁸⁰ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 136, třetí část

⁸¹ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 136, třetí část

pachatel činem obohatil nebo se pokusil obohatit a současné uložení obou trestů je se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele žádoucí.⁸²

Ve Velké Británii je peněžitý trest ukládán podle jednotek a skutečná výše, kterou pachatel zaplatí, vychází z násobku počtu jednotek pachatelova týdenního příjmu. Počet uložených jednotek, o kterém soud rozhoduje, musí být úměrný závažnosti trestného činu.⁸³ Britský soud při ukládání peněžitého trestu musí vždy přihlídnout k majetkovým poměrům pachatele. Podle toho pak může výši pokuty snížit či zvýšit.

Určení výše pokuty ve Velké Británii je velmi zajímavá. Existuje stupnice (1 – 5), která odpovídá závažnosti spáchaného trestného činu. V této stupnici jsou stanoveny maximální počty jednotek, které soud může uložit.⁸⁴

3.9. Peněžitý trest ve statistikách

Ukládání peněžitého trestu je v mezinárodním měřítku velmi rozdílné. Mezi země, ve kterých je peněžitý trest ukládán nejčastěji, patří Německo s více než 80% odsouzenými. Více než 50% odsouzených k peněžitému trestu je ve Finsku a v Maďarsku se procento odsouzených blíží také k hranici 50%. Ve Francii a ve Švýcarsku je peněžitý trest ukládán zhruba 30% odsouzeným a v Polsku asi 20% odsouzeným. V některých státech byl peněžitý trest jako samostatný zrušen a je ukládán pouze s jiným trestem, tedy jako trest vedlejší.⁸⁵

Peněžitý trest byl jako samostatný trest v tehdejší Československé socialistické republice uložen ve druhé polovině 60. let 20. století zhruba 1% odsouzených. Trend ukládání peněžitého trestu se stále zvyšoval a během 70. let přesáhl hranici 7%. V 80. letech minulého století byl ukládán průměrně 12% odsouzených a v roce 1990 byl peněžitý trest uložen dokonce 16,7%.⁸⁶

Po rozšíření podmínek pro uložení peněžitého trestu na počátku 90. let minulého století došlo paradoxně k poklesu počtu odsouzených k peněžitému trestu.

⁸² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 136, třetí část

⁸³ INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Zákon o trestním soudnictví 1991*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996, s. 20

⁸⁴ INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Zákon o trestním soudnictví 1991*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996, s. 22

⁸⁵ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 137, třetí část

⁸⁶ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17.1.2010 na <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>.

Tento pokles trvá i nadále (např. rok 1992 – 11,4%, 1996 – 8,2, 2004 – 4,3% a 2006 – 3,9%).⁸⁷

V roce 2007 však došlo k mírnému zvýšení počtu uložených peněžitých trestů, a to na 6%. V následujícím roce se počet ještě o procento zvýšilo na celých 7%⁸⁸ (podrobnější grafy jsou uvedeny v Přílohách).

Doufám, že trend zvyšování počtu odsouzených k peněžitému trestu se bude zvyšovat i nadále. Tomu by mohlo přispět i lepší zohlednění dvou faktorů, tedy pachatelových majetkových poměrů a závažnosti spáchaného trestného činu, prostřednictvím denních sazeb. Vyšší procento ukládání peněžitého trestu by se mohlo pozitivně projevit i jako příjem státního rozpočtu, neboť zaplacené částky peněžitého trestu připadají státu.

⁸⁷ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 141, třetí část

⁸⁸ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17.1.2010 na <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>.

4. Trest obecně prospěšných prací

4.1. Obecná charakteristika trestu obecně prospěšných prací

Trest obecně prospěšných prací (dále také „OPP“) představuje významnou alternativu zejména k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, avšak alternativní funkci může plnit i ve vztahu k jiným trestům než pouze k trestu odnětí svobody.⁸⁹

Obecně prospěšné práce představují jakousi legální „nucenou“ práci (shodně též rozsudek sp.zn. X/2002-I⁹⁰), tedy takovou nucenou prací, jejíž výkon není zakázán, prováděnou v obecný prospěch širšího okruhu lidí. Podle ustanovení čl. 4 odst. 3 písm. a) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod se totiž obecně prospěšné práce za nucené nebo povinné práci, které jsou zakázány, nepovažují.⁹¹

Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného provádět soudem stanovenou pracovní činnost osobně, bezplatně a ve svém volném čase.

4.2. Historický vývoj trestu obecně prospěšných prací

Obecně prospěšné práce byly zavedeny především jako alternativa ke krátkodobému nepodmíněnému trestu odnětí svobody novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb. s účinností od 1. ledna 1996. Podle důvodové zprávy k této novele se trest OPP měl ukládat zejména pachatelům méně závažných trestných činů, na které není třeba působit trestem odnětí svobody a z určitých důvodů zároveň nepostačuje nebo není vhodné uložit samostatný peněžitý trest.⁹²

Pro využití trestu OPP neexistovala zpočátku potřebná infrastruktura a jednotlivými úkony k zajištění výkonu trestu OPP byli tedy provizorně pověřeni vyšší soudní úředníci. Ti však nebyli kvalifikováni pro výkon sociální práce. Bylo tedy silně kritizováno, že OPP nebyly zavedeny bez předchozího praktického ověření

⁸⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 499

⁹⁰ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 560

⁹¹ *European Court Of Human Rights* [online]. Dostupné dne 10.1.2010 na <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CzechTch%C3%A8que.pdf>>

⁹² NOVOTNÝ, Oto; VANDUCHOVÁ Marie a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 286

a bez dlouhodobé přípravy ve smyslu zejména personálních a materiálních podmínek.⁹³

Situace se zlepšila až v roce 2001, kdy nabytl účinnosti zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě. Tento zákon zřídil Probační a mediační službu, k jejímž úkolům podle ustanovení § 4 odst. 2 písm. d) tohoto zákona mimo jiné patří i kontrola výkonu trestu OPP.

Zákon č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. ledna 2002 velmi významným způsobem novelizoval právní úpravu trestu OPP. Trest OPP již není vymezen jen jako alternativa k trestu odnětí svobody, ale v podmínkách pro jeho uložení je nově stanoveno, že OPP je možno uložit tam, kde uložení jiného (kteréhokoliv) trestu k dosažení účelu trestu není třeba.⁹⁴

Tato novela rozšířila okruh nevýdělečných subjektů, v jejichž prospěch lze trest OPP vykovávat. Umožnila vykonávat OPP nejen ve prospěch obcí, ale i ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných zařízení. Tímto zákonem byla také zavedena povinnost soudu přihlídnout při ukládání trestu OPP vedle zdravotního stavu též ke stanovisku pachatele.⁹⁵

Touto novelou byla též doplněna možnost soudu uložit pachateli po dobu výkonu trestu přiměřená omezení a přiměřené povinnosti demonstrativně uvedené v ustanovení § 26 odst. 4 TZ. Ustanovení § 45a odst. 3 TZ bylo doplněno o skutečnosti, jejichž doba trvání se nezapočítává do lhůty jednoho roku od nařízení výkonu trestu OPP, ve které musí být tento trest vykonán.⁹⁶

Změněna byla i ustanovení o výkonu trestu OPP. Nejvýznamnější z těchto změn je účast probačního úředníka při výkonu trestu OPP.⁹⁷

Nový trestní zákoník nabytl účinnosti dne 1. ledna 2010. O tom, jaké změny v oblasti trestu OPP přinesl, bude pojednáno níže v kapitole 4.4.

⁹³ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 120, třetí část

⁹⁴ BARBOŘÍK, Michal. Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení. *Trestní právo*, 2006, č. 5, s. 5

⁹⁵ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 120, třetí část

⁹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 407

⁹⁷ HÁKOVÁ, Lucie a kol., INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 2005, č. 4, s. 9

4.3. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v trestním zákoně

Trest OPP může být stejně jako peněžitý trest uložen jako samostatný trest nebo jako trest vedlejší (§ 45 odst. 2 TZ). Dle tohoto ustanovení mohou být OPP uloženy i v případě, že ve zvláštní části trestního zákona nejsou jako trest OPP uvedeny. Trest OPP však nelze uložit vedle trestu odnětí svobody (§ 45 odst. 2 i.f. TZ).

Soud podle ustanovení § 45 odst. 1 TZ může uložit trest OPP za dvou podmínek, které musí být splněny kumulativně. První podmínkou je, že soud odsuzuje pachatele za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let. Druhou podmínkou je, že uložení jiného trestu vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba.

Možnosti nápravy pachatele představují kritérium, které soud při úvahách o druhu a výměře ukládaného trestu obligatorně hodnotí u každého pachatele, proto se i zde uplatní obecná hlediska. Pro závěr, že výkon trestu odnětí svobody místo trestu OPP není třeba, bude především svědčit pachatelova dosavadní bezúhonnost nebo jeho menší míra narušení a případně možnost působit na pachatele vedle trestu OPP dalším druhem trestu bez odnětí svobody (např. zákazem činnosti) nebo stanovením přiměřených omezení směřujících k tomu, aby pachatel vedl řádný život podle ustanovení § 45a odst. 1 TZ.⁹⁸

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. března 2001, sp.zn. 7 Tz 39/2001, uvádí, že „*trest OPP podle ustanovení § 45 TZ je alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody v případech, v nichž by bylo na místě uložit jen krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody. Krátkodobým trestem odnětí svobody je tento trest ve výměře do několika měsíců, přičemž orientačně lze vycházet z výměry do sedmi měsíců, které se blíží ekvivalent maximální výměry trestu OPP.*

V závislosti na povaze každého konkrétního případu je sice možné připustit uložení trestu OPP i tam, kde by výměra krátkodobého trestu odnětí svobody poněkud převyšovala sedm měsíců, avšak zpravidla je nutno považovat za vyloučené, aby trest OPP byl alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody,

⁹⁸ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 320

který by jinak byl se zřetelem k hlediskům stanoveným v ustanovení § 31 odst. 1 TZ a k účelu stanovenému v ustanovení § 23 odst. 1 TZ uložen ve výměře převyšující jeden rok“ (shodně též např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. března 2001, sp.zn. 7 Tz 41/2001).

Ustanovení § 45 odst. 3 TZ přináší demonstrativní výčet druhů prací, které mohou být v rámci trestu OPP vykonány, a také výčet subjektů, v jejichž prospěch budou tyto práce prováděny. Toto ustanovení rovněž stanoví, že práce nesmí sloužit výdělečným účelům.

Základní podmínkou práce v rámci trestu OPP je obecná prospěšnost konkrétního druhu práce. Smyslem výkonu takové práce je tedy vytvoření užitečného výsledku, který musí sloužit širšímu okruhu lidí. Musí se tedy jednat o uspokojování určitého obecného zájmu, což zákon zaručuje i tím, že okruh subjektů, v jejichž prospěch mohou být práce prováděny, výslovně uvádí poukazem na zaměření jejich činnosti a že jde o tzv. nevýdělečné subjekty⁹⁹ (obce, státní nebo jiné obecně prospěšné instituce).

Jako příklad OPP ustanovení § 45 odst. 3 TZ uvádí údržbu veřejných prostranství, úklid a údržbu veřejných budov a komunikací. Jako OPP lze však uložit i jiné obdobné činnosti, tedy obdobné k údržbářským a úklidovým pracím (nový trestní zákoník v úpravě trestu OPP slovo „obdobné“ vypouští – viz. níže kapitola 4.4.).

Soud může podle ustanovení § 45a odst. 1 TZ uložit trest OPP ve výměře od 50 do 400 hodin. Jak již bylo výše uvedeno, soud může uložit pachateli na dobu trestu i přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v ustanovení § 26 odst. 4 TZ směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Soud může pachateli též uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou svým trestným činem způsobil (§ 45a odst. 1 TZ).

Soud již ve výroku rozsudku uvede, na jakou dobu co do počtu hodin se pachateli trest OPP ukládá. Z povahy věci a ze způsobu přepočtu trestu OPP na trest odnětí svobody (§ 45a odst. 4 TZ) vyplývá, že se předpokládá uložení trestu OPP na celé hodiny. Počet uložených hodin OPP by měl odpovídat typové závažnosti trestného činu, za jehož spáchání byl pachatel odsouzen, a dále se bude řídit i obecnými hledisky stanovenými pro výměru trestu (§ 31, § 33 a § 34 TZ) se

⁹⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 411

zřetelem k účelu trestu¹⁰⁰ (§ 23 TZ), což vyplývá též z judikatury, např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 4/2001-T 105¹⁰¹.

Podle ustanovení § 45a odst. 2 TZ soud při ukládání trestu OPP přihlídně ke stanovisku pachatele, k možnosti uložení tohoto trestu a ke zdravotní způsobilosti pachatele. Trest OPP podle tohoto ustanovení neuloží, je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k výkonu práce.

Zdravotní způsobilost pachatele má totiž bezprostřední vliv na možnost vykonat trest OPP. Práce, které jsou předmětem výkonu trestu OPP musí odsouzený podle ustanovení § 45a odst. 3 TZ vykonat osobně. Jestliže by v době ukládání trestu OPP bylo zřejmé, že zdravotní stav pachateli neumožní OPP vykonat, uložení tohoto trestu by postrádalo smysl.

Zdravotní způsobilost pachatele však může ovlivnit jen výměru trestu OPP, a to v případě, kdy mu jeho způsobilost sice nebude bránit práci vykonávat, ale bude schopnost vykonávat práci značně snižovat. V případě pochybností o zdravotní způsobilosti pachatele je soud v rámci zajištění dostatečných podkladů pro své rozhodnutí povinen provést potřebné důkazy o zdravotní způsobilosti pachatele.¹⁰²

Ustanovení § 45a odst. 3 TZ uvádí podmínky, za kterých odsouzený musí vykonat OPP. Musí tak učinit osobně, bezplatně, ve svém volném čase a nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu OPP. Judikatura k tomuto ustanovení uvádí, že provádění OPP není pro odsouzeného zaměstnáním a nemůže být ani zdrojem jakéhokoliv jeho příjmu. Odsouzený je povinen vykonat OPP osobně, tedy sám bez pomoci jakékoliv jiné osoby (sp.zn. 12/2001-V¹⁰³).

Do doby jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu OPP se podle trestního zákona nezapočítává doba, po kterou odsouzený nemohl OPP vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky nebo po kterou se odsouzený zdržoval v cizině nebo po kterou byl odsouzený ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody (§ 45a odst. 3 i.f. TZ).

Pro dosažení účelu trestu je totiž nezbytné, aby byl každý trest vykonán co nejdříve po jeho pravomocném uložení. Proto tedy trestní zákon vyžaduje, aby i trest

¹⁰⁰ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 321

¹⁰¹ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 562

¹⁰² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 420

¹⁰³ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 564

OPP byl vykonán co nejdříve s maximální lhůtou jeden rok ode dne nařízení výkonu trestu OPP soudem.¹⁰⁴

V případě, že odsouzený k výkonu trestu OPP zaviněně nedodrží jednoroční lhůtu, případně nevede řádný život, soud trest OPP nebo jeho zbytek přemění v trest odnětí svobody a zároveň rozhodne i o jeho výkonu. Pro přepočítávání nevykonaných hodin trestu OPP se použije pravidlo uvedené v ustanovení § 45a odst. 4 TZ, které uvádí, že každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu OPP se přepočítají na jeden den odnětí svobody.

Judikatura ovšem uvádí, že v případě, je-li zřejmé, že odsouzený ve stanovené době nevykoná uložený trest a ani přes výzvy příslušného orgánu nezačal trest OPP vykonávat, aniž by mu v tom bránila závažná překážka, může soud přeměnit trest OPP v trest odnětí svobody bez ohledu na uplynutí zákonné roční lhůty stanovené pro výkon trestu OPP (rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. října 1998, sp.zn. 7 Tz 138/98, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 50/1999).

Trestní zákon obsahuje v ustanovení § 45a odst. 5 TZ fikci neodsouzení, která vzniká ex lege, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.

4.4. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v novém trestním zákoníku

Již první změnou obsaženou v novém trestním zákoníku je omezení možnosti uložení trestu OPP, neboť tento trest lze podle ustanovení § 62 odst. 1 NTZ uložit pouze za přečin.

Trest OPP může být i podle nového trestního zákoníku uložen jako trest samostatný nebo jako trest vedlejší. Jako trest samostatný může být uložen v případě, že vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele není uložení jiného trestu třeba. Trest OPP nelze uložit vedle trestu odnětí svobody nebo domácího vězení (§ 53 odst. 1 i.f. NTZ).

¹⁰⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 421

Další změna v nové právní úpravě spočívá v tom, že soud trest OPP zpravidla neuloží, jde-li o pachatele, kterému byl trest OPP přeměněn na trest odnětí svobody v době tří let předcházejících uložení tohoto trestu (§ 62 odst. 2 NTZ).

Podle mého názoru bude mít toto ustanovení rozhodně pozitivní dopad, neboť se tímto způsobem předejde zbytečně častému přeměňování trestu OPP na trest odnětí svobody. Použití slova „zpravidla“ v této dikci zákona také shledávám pozitivním, protože soud i přes přeměnu dříve uloženému trestu OPP na trest odnětí svobody v posledních třech letech může opět uložit trest OPP, shledá-li k tomu pádné důvody. Domnívám se, že takováto situace může nastat například s výraznou změnou postoje pachatele k trestu OPP.

Další pozitivní změnu v nové právní úpravě trestu OPP vidím ve vypuštění slova „obdobných“ ve výčtu prací, které mohou být předmětem trestu OPP (§ 62 odst. 3 NTZ). Nyní tedy předmětem stanovené práce nebudou jen údržbářské případně úklidové práce, ale může jí být i odborná práce. Odsouzení tedy v rámci výkonu trestu OPP budou moci pracovat ve státních nebo jiných obecně prospěšných institucích zabývajících se vědou, vzděláním, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativních, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností a budou moci vykonávat i kvalifikovanou práci, budou-li k tomu mít odborné předpoklady.

Podle průzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci uveřejněným v roce 2005, odborná veřejnost požadovala zvýšení horní hranice trestu OPP. Někteří dokonce požadovali zvýšení horní hranice až na 800 hodin a možnost náhradního trestu odnětí svobody až na dva roky.¹⁰⁵

Situace se však podle průzkumu Michala Barboříka změnila již během následujícího roku, kdy například úředníci PMS požadovali snížení výměry trestu OPP na 200 až 250 hodin.¹⁰⁶

Nový trestní zákoník nakonec horní hranici výměry trestu OPP snížil z původních 400 hodin na současných 300 hodin. Podle důvodové zprávy k novému trestnímu zákoníku se tak má česká právní úprava přiblížit k délce ukládaných trestů

¹⁰⁵ HÁKOVÁ, Lucie a kol., INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 2005, č. 4, s. 12

¹⁰⁶ BARBOŘÍK, Michal. Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení. *Trestní právo*, 2006, č. 5, s. 10

OPP ve vyspělých evropských zemích.¹⁰⁷ Dolní hranice výměry trestu OPP zůstala zachována na 50 hodinách.

Po dobu trestu může soud podle ustanovení § 62 odst. 2 NTZ pachateli uložit i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v ustanovení § 48 odst. 4 NTZ směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu, stejně jak je tomu v předchozí právní úpravě trestu OPP, uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou způsobil spácháním přečinu.

Pokud jde o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v ustanovení § 48 odst. 4 NTZ, též některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé (§ 63 odst. 3 NTZ)

Podle ustanovení § 64 věta první NTZ soud při ukládání trestu OPP přihlédne ke stanovisku pachatele, k jeho zdravotnímu stavu a k možnosti uložení tohoto trestu. Toto ustanovení ovšem neznámá, že při nesouhlasném stanovisku pachatele soud trest OPP nemůže uložit.

V tomto ovšem spatřuji nedostatek právní úpravy. Domnívám se totiž, že pokud pachatel vysloví svůj nesouhlas s trestem OPP během trestního řízení, svůj názor po právní moci rozsudku o uložení trestu OPP jen stěží změní, a tak soud bude nucen trest OPP pro jeho nevykonání přeměnit na náhradní trest odnětí svobody, což rozhodně nebude v souladu s obecnými zásadami trestního řízení, zejména se zásadou hospodárnosti a rychlosti trestního řízení (§ 2 TŘ).

Nově jsou upraveny i situace, za kterých může soud přeměnit trest OPP na náhradní trest odnětí svobody. Jedná se o situace, kdy pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu OPP nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu OPP, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest.

Soud poté může přeměnit trest OPP na náhradní trest odnětí svobody bez ohledu na uplynutí doby stanovené pro výkon trestu OPP. Pro výpočet náhradního trestu odnětí svobody se podle nové právní úpravy použije přísnějšího pravidla, a to

¹⁰⁷ *Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník* [online]. Dostupné dne 3.10.2009 na: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>>

že každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu OPP se počítá za jeden den odnětí svobody (§ 65 odst. 2 i.f. NTZ).

Další změna v úpravě trestu OPP je uvedena v ustanovení § 65 odst. 3 NTZ, podle kterého může soud výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat trest OPP v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu trestu OPP až o šest měsíců, i když odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu.

Současně soud může stanovit nad odsouzeným na dobu výkonu trestu OPP nebo jeho zbytku dohled. Dále může odsouzenému na dobu výkonu trestu OPP nebo jeho zbytku uložit dosud neuložená přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v ustanovení § 48 odst. 4 NTZ. Nebo, je-li odsouzený ve věku blízkému věku mladistvých, může mu soud stanovit na dobu výkonu trestu OPP nebo jeho zbytku některé z výchovných opatření podle ustanovení § 63 odst. 3 NTZ. Na výkon dohledu se přitom použijí ustanovení § 49 až § 51 NTZ obdobně (§ 65 odst. 3 i.f. NTZ).

I v novém trestním zákoníku zůstává zachována fikce neodsouzení. Podle ustanovení § 65 odst. 4 NTZ se na pachatele, kterému byl uložen trest OPP, hledí, jako by nebyl odsouzen, v případě, že byl uložený trest OPP vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.

4.5. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v případě mladistvého pachatele

Stejně jako peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, tak i OPP patří mezi trestní opatření, která může soud pro mládež uložit mladistvému za spáchané provinění (§ 24 odst. 1 ZSM).

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v ustanovení § 26 odst. 1 stanoví, že soud pro mládež může mladistvému uložit trestní opatření OPP za podmínek stanovených v NTZ. Soud pro mládež je povinen, stejně jako v případě ukládání trestu OPP soudem dospělému pachateli, zjistit stanovisko mladistvého k možnosti uložení OPP. Ani v případě mladistvého však soud pro mládež nemusí respektovat negativní stanovisko mladistvého pachatele a může mu tedy i přes jeho nesouhlas trestní opatření OPP uložit.

Horní hranice sazby trestního opatření OPP nesmí podle ustanovení § 26 odst. 1 ZSM přesahovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku, tedy

150 hodin. Dolní hranice přitom zůstává stejná jako v případě dospělého pachatele (50 hodin).

Podle tohoto ustanovení trestní opatření OPP nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých je trestní opatření OPP vykonáváno, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých. Soud pro mládež může vedle trestního opatření OPP uložit i jiná výchovná opatření.

4.6. Výkon trestu obecně prospěšných prací

Právní úprava výkonu trestu OPP je zakotvena v ustanoveních § 335 až § 340b TŘ. Tato právní úprava se v souladu s ustanovení § 74 ZSM použije i na výkon trestního opatření OPP uloženého soudem pro mládež.

Ustanovení § 335 TŘ stanoví, že odsouzený vykonává trest OPP v obvodu okresního soudu, ve kterém bydlí. Toto ustanovení rovněž stanoví, že se souhlasem odsouzeného může být trest OPP vykonán i mimo obvod soudu, v jehož obvodu odsouzený bydlí. Potom je však součástí návrhu probačního úředníka o druhu a místě výkonu trestu OPP písemný souhlas odsouzeného s tímto výkonem (§ 336 odst. 2 i.f. TŘ).

O konkrétním druhu a o místě výkonu OPP rozhodne podle ustanovení § 336 odst. 2 TŘ na návrh probačního úředníka okresní soud, který trest OPP uložil. Probační úředník v návrhu druhu a místa výkonu trestu OPP vychází z potřeby výkonu OPP v obvodu okresního soudu, ve kterém odsouzený bydlí, a přihlíží k tomu, aby odsouzený trest OPP vykonával co nejbližší k místu, kde bydlí. Při stanovení druhu a místa výkonu OPP postupuje soud v součinnosti se střediskem PMS v obvodu, ve kterém má být trest OPP vykonán.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. dubna 2003, sp.zn. 4 Tz 16/2003, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 2/2005 uvádí, že *„druh práce a místo jejich výkonu v rámci uloženého trestu OPP určuje soud nařízením výkonu tohoto trestu. Odsouzený nemůže soudem stanovené podmínky výkonu tohoto trestu svévolně měnit a pokud tak učiní a vykoná práce v rozporu s rozhodnutím soudu (např. pro jiný než určený obecní úřad), nelze takto vykonané práce pokládat za výkon nařízeného trestu OPP.“*

Podle ustanovení § 336 odst. 3 TŘ soud v rozhodnutí o druhu a místě výkonu trestu OPP odsouzeného poučí o jeho povinnosti dostavit se do 14 dnů od oznámení

tohoto rozhodnutí na středisko PMS v obvodu okresního soudu, v němž má být trest OPP vykonán. Na středisku PMS budou s odsouzeným projednány podmínky výkonu trestu OPP. Probační úředník, který je pověřen kontrolou odsouzeného nad výkonem trestu OPP, stanoví den, ve kterém má odsouzený povinnost dostavit se za účelem nástupu výkonu trestu OPP na obecní úřad nebo instituci, u nichž má OPP vykonávat. Probační úředník současně odsouzeného upozorní na následky nesplnění těchto povinností.

Trestní řád v ustanovení § 336 odst. 5 umožňuje změnu druhu a místa výkonu OPP, o které rozhoduje okresní soud, který trest OPP uložil, a to na návrh odsouzeného nebo probačního úředníka provádějícího kontrolu nad výkonem trestu OPP. O tomto rozhodnutí po nabytí právní moci soud vyrozumí středisko PMS v obvodu okresního soudu, ve kterém má být trest OPP nebo jeho zbytek vykonán, a zároveň opatřením pověří probačního úředníka činného v obvodu tohoto soudu kontrolou nad výkonem trestu OPP.

Předseda senátu podle ustanovení § 339 odst. 1 TŘ na potřebnou dobu odloží nebo přeruší výkon trestu OPP, jestliže z lékařských zpráv, které odsouzený soudu předložil nebo byly s jeho souhlasem vyžádány, vyplývá, že v důsledku přechodného zhoršení zdravotního stavu není odsouzený schopen trest vykonat.

Podle rozsudku sp.zn. 12/2001-III¹⁰⁸ se ke zdravotní způsobilosti pachatele musí „přihlížet i ve vykonávacím řízení při stanovení konkrétního druhu prací, místa a doby jejich výkonu. Jestliže teprve po vynesení odsuzujícího rozsudku (trestního příkazu) dojde ke změně zdravotního stavu odsouzeného, může to vést k odkladu nebo přerušení výkonu trestu OPP podle ustanovení § 339 odst. 1, odst. 2 TŘ anebo k upuštění od výkonu tohoto trestu podle ustanovení § 340a TŘ.“

Předseda senátu odloží nebo přeruší výkon trestu OPP těhotné ženě nebo matce novorozeného dítěte na dobu jednoho roku po porodu (§ 339 odst. 2 TŘ). Smyslem tohoto ustanovení je nevystavit odsouzenou ohrožení jejího zdravotního stavu během těhotenství a přispět tak k nerušenému vývoji očekávaného dítěte. Po porodu je odložení nebo přerušení výkonu trestu OPP důležité, protože odsouzené umožňuje po dobu jednoho roku nerušenou péči o narozené dítě.¹⁰⁹

¹⁰⁸ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 559

¹⁰⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2008, s. 2494

Z jiných důležitých důvodů může předseda senátu podle ustanovení § 339 odst. 3 TŘ výkon trestu OPP odložit na dobu nejvýše tří měsíců ode dne, kdy rozhodnutí, kterým byl uložen trest OPP, nabylo právní moci.

Pominou-li důvody odkladu nebo přerušení výkonu trestu OPP, předseda senátu odklad nebo přerušení trestu odvolá (§ 339 odst. 4 TŘ). Podle ustanovení § 339 odst. 5 TŘ se doba, po kterou byl výkon trestu OPP odložen nebo přerušen, nezapočítává do lhůty jednoho roku, ve které má být trest OPP vykonán.

Jestliže se odsouzený v důsledku změny svého zdravotního stavu stane dlouhodobě neschopným trest OPP vykonat, předseda senátu podle ustanovení § 340a odst. 1 TŘ od výkonu trestu OPP upustí.

V rozsudku sp.zn. 12/2001-III¹¹⁰ je uvedeno, že *„důvodem pro odklad, přerušení a upuštění od výkonu trestu OPP je pouze zdravotní nezpůsobilost odsouzeného, která nastala až po vynesení odsuzujícího rozsudku, nikoliv zdravotní nezpůsobilost existující již v době meritorního rozhodování soudu. V rámci výkonu rozhodnutí, jímž byl uložen tento trest, nelze napravit pochybení při zjišťování zdravotního stavu obžalovaného ve stadiu řízení předcházejícím jeho uložení; následná náprava je možná toliko cestou mimořádného opravného prostředku.“*

Ustanovení § 340b TŘ se zabývá přeměnou trestu OPP v trest odnětí svobody. Podle tohoto ustanovení předseda senátu bez zbytečného odkladu rozhodne na návrh probačního úředníka nebo obecního úřadu nebo instituce, u nichž jsou OPP vykonávány, nebo i bez takového návrhu o přeměně trestu OPP nebo o přeměně jeho zbytku v trest odnětí svobody. Předseda senátu může též rozhodnout o ponechání trestu OPP v platnosti při stanovení dohledu nebo dalších dosud neuložených přiměřených omezení nebo povinností a, jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může předseda senátu uložit i výchovná omezení.

O těchto rozhodnutích předseda senátu vždy vyrozumí středisko PMS v obvodu soudu, ve kterém je trest OPP vykonáván. Proti těmto rozhodnutím je přípustná stížnost, která má odkladný účinek (§ 340b odst. 2 TŘ).

Rozsudek sp.zn. 40/2002¹¹¹ uvádí, že *„zákonným důvodem pro přeměnu trestu OPP v trest odnětí svobody je jak zaviněné nevykonání stanovených prací, tak i nevedení řádného života (§ 45a odst. 4 TZ), přičemž postačí i splnění jednoho*

¹¹⁰ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 563

¹¹¹ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 567

z těchto předpokladů, a to případně i před uplynutím roční lhůty pro výkon tohoto trestu (§ 45a odst. 3 TZ).“

Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. října 1998, sp.zn. 7 Tz 138/98, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 50/1999, zahájení řízení o přeměně trestu OPP nebo jeho zbytku v trest odnětí svobody, popřípadě i nepravomocné rozhodnutí o této přeměně, není samo o sobě překážkou pro pokračování ve výkonu trestu OPP. Povinností soudu proto je v řízení vždy zjišťovat, zda a v jakém rozsahu odsouzený ke dni rozhodnutí vykonal uložený trest OPP.

Pokud odsouzený v době od právní moci rozsudku, kterým mu byl uložen trest OPP, řádný život sice nevedl, ale část uloženého trestu již vykonal, pak přichází v úvahu jen možnost přeměny zbytku nevykonaného trestu OPP v trest odnětí svobody (rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. dubna 2003, sp.zn. 4 Tz 16/2003, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 2/2005).

4.7. Činnost Probační a mediační služby při uložení trestu obecně prospěšných prací

Co se týče trestu OPP, má PMS velmi významnou roli ve všech stádiích trestního řízení. Probační úředníci zjišťují stanovisko obviněného k uložení trestu OPP, jednají s kontaktními osobami v obcích či ve státních nebo jiných obecně prospěšných institucích o podmínkách výkonu trestu OPP, kontrolují výkon trestu OPP a vedení řádného života odsouzeným a spolupracují se soudem, ale zároveň i s odsouzeným (klientem).

Podle Filipa Ščerby by se práce probačních úředníků při výkonu dohledu nad trestem OPP mohla rozdělit do třech hlavních okruhů:¹¹²

1. Prvním okruhem práce probačních úředníků v rámci institutu OPP je poskytování potřebných informací soudu. Potřebnými informacemi jsou všechny informace, které jsou relevantní pro rozhodnutí, zejména to, zda je v konkrétním případě uložení trestu OPP vhodné.
2. Druhý okruh využití činností probačních úředníků je spatřován v tom, že probační úředníci se zástupci obcí a dalších institucí vyjednávají o možnostech umístit k nim pachatele odsouzené k výkonu trestu OPP.

¹¹² ŠČERBA, Filip. Metody činnosti Probační a mediační služby. *Právní rozhledy*, 2002, č. 7 – 8, s. 12

3. Poslední oblast práce probačních úředníků se uplatní při kontrole výkonu trestu OPP.

Podle ustanovení § 336 odst. 1 TŘ zašle předseda senátu probačnímu úředníkovi opis rozhodnutí, podle kterého se má vykonat trest OPP, neprodleně poté, kdy se rozhodnutí stane vykonatelným.

Jak již jsem výše uvedla, probační úředník navrhuje soudu druh a místo výkonu OPP s ohledem na potřebu výkonu těchto prací v obvodu okresního soudu, ve kterém klient bydlí, a též přihlédne k místu bydliště klienta a usiluje o to, aby klient vykonával trest OPP co nejbližší místu svého bydliště (§ 336 odst. 2 TŘ).

Poté, co soud rozhodne o druhu a místa výkonu OPP, vyzoomí středisko PMS v obvodu okresního soudu, v němž má být trest OPP vykonán. Zároveň opatřením pověří konkrétního probačního úředníka kontrolou nad výkonem trestu OPP (§ 336 odst. 4 TŘ).

Toto rozhodnutí také oznámí odsouzenému, kterého současně poučí o jeho povinnosti dostavit se do 14 dnů od oznámení rozhodnutí na v rozhodnutí uvedené středisko PMS. Ve středisku PMS s ním budou probrány konkrétní podmínky výkonu trestu OPP a pověřený probační úředník též stanoví den, kdy má klient nastoupit na obecní úřad nebo instituci, ve které bude trest OPP vykonávat.

Současně probační úředník klienta v souladu s ustanovením § 336 odst. 3 TŘ upozorní na následky nesplnění těchto povinností. Tedy pokud klient nebude plnit sjednané podmínky výkonu trestu, případně zaviněně ve stanovené době uložený trest OPP nevykoná nebo bude jinak mařit výkon trestu OPP, probační úředník tyto skutečnosti bez zbytečného odkladu sdělí okresnímu soudu, který výkon trestu nařídil. Předseda senátu pak může rozhodnout o přeměně nevykonaného trestu OPP nebo jeho části v trest odnětí svobody.¹¹³

Ustanovení § 336 odst. 6 TŘ stanoví, že pověřený probační úředník postupuje při projednání podmínek výkonu trestu OPP v součinnosti s příslušným obecním úřadem nebo institucí, u které mají být OPP vykonány.

Probační úředník může, jak jsem již výše zmínila, navrhnout soudu změnu druhu a místa výkonu OPP. Soud po nabytí právní moci rozhodnutí o změně druhu a místa výkonu trestu OPP informuje středisko PMS, v obvodu okresního soudu, ve

¹¹³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 956

kterém má být trest OPP nebo jeho zbytek vykonán. Zároveň opatřením pověří probačního úředníka činného v obvodu tohoto soudu kontrolou nad výkonem trestu OPP (§ 336 odst. 5 TŘ).

Pověřený probační úředník nebo jeho prostřednictvím obecní úřad nebo instituce, u nichž je trest OPP vykonáván, soudu bezodkladně sdělí, kdy odsouzený uložený trest OPP vykonal (§ 337 i.f. TŘ).

Soud může podle ustanovení § 338 odst. 1 TŘ v případě, že považuje výchovné spolupůsobení zájmového sdružení za prospěšné, přiměřeně postupovat podle ustanovení § 329 TŘ.

Obecní úřady a obecně prospěšné instituce podle ustanovení § 338 odst. 2 TŘ sdělují své požadavky na výkon trestu OPP středisku PMS v obvodu okresního soudu, ve kterém mají být OPP vykonávány. Současně jsou obecní úřady a obecně prospěšné instituce povinny oznámit středisku PMS každou podstatnou změnu týkající se požadavku na výkon OPP. Tato povinnost je v právní úpravě zakotvena z důvodu potřeby průběžného přehledu PMS o podmínkách výkonu OPP ve svém obvodu na obecních úřadech nebo v obecně prospěšných institucích.

Soud může požádat probačního úředníka o informace ohledně potřeby OPP v požadovaném obvodu. Probační úředník pověřený kontrolou nad výkonem trestu OPP spolupracuje se soudem, s obcemi a s obecně prospěšnými institucemi. Zároveň provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život (§ 338 odst. 3 i.f. TŘ).

Potřeba kontroly probačním úředníkem nad výkonem trestu OPP je uvedena i v rozsudku sp.zn. 12/2001-VIII¹¹⁴, který stanoví, že „*OPP jsou druhem trestu, který vyžaduje, aby byl odsouzený v průběhu jeho výkonu podroben institucionalizované kontrole zaměřené nejen na výkon samotných prací, ale i na to, zda vede řádný život a případně dbá přiměřených omezení uložených soudem. Tato kontrola je zákonem [§ 4 odst. 2 písm. d) ZPMS] svěřena úředníkům PMS.*

Povinností příslušného probačního úředníka PMS, kontrolujícího výkon trestu OPP, je sledování toho, jak odsouzený vykonává určené práce, jednak průběžné sledování jeho chování z hlediska toho, zda vede řádný život, tedy zda dodržuje právní řád a další základní normy občanské společnosti, plní své závazky,

¹¹⁴ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 566

nenarušuje občanské soužití a nedopouští se trestných činů nebo přestupků. Součástí aktivit probačního úředníka musí být v případě potřeby vedle dohledu nad vlastním výkonem tohoto druhu trestu též činnost poradensko výchovná spojená s poskytováním potřebné pomoci odsouzenému, s jeho vedením k životu bez konfliktu se zákonem, se spoluprací s ním na řešení jeho životních problémů, s vytvářením jeho potřebného sociálního zázemí a s výběrem vhodných pracovních činností (§ 2 odst. 1 ZPMS).“

Tento rozsudek dále stanoví, že kontrolu provádění OPP je vhodné založit na osobním kontaktu probačního úředníka s odsouzeným. Probační úředník se snaží vést odsouzeného k tomu, aby dobrovolně podával informace o provádění přidělených prací a o celkovém způsobu svého života.

Rozsudek také uvádí, že sám probační úředník musí přitom namátkově kontrolovat způsob výkonu uvedených prací, ale i vedení řádného života odsouzeným (například návštěvou rodiny odsouzeného, rozhovorem s jeho přáteli nebo kontrolou splnění závazků vůči poškozenému týkající se náhrady škody způsobené trestným činem). Probační úředník by měl dále zjistit například aktuální životní situaci odsouzeného, jeho zdroje obživy nebo perspektivu dalšího společenského uplatnění.

Při své práci, jak též uvádí tento rozsudek, může probační úředník využít možnosti upozornit odsouzeného, v případě jeho nevhodného chování, na možné důsledky porušení stanoveného režimu výkonu trestu OPP. Probační úředník případně může dát odsouzenému i neformální výstrahu (§ 7 odst. 3 věta druhá ZPMS). Probační úředník dále musí důsledně dbát své povinnosti informovat neprodleně soud o porušení podmínek, povinností a omezení stanovených odsouzenému (§ 7 odst. 3 věta první ZPMS).

Již výše zmíněný rozsudek sp.zn. 40/2002¹¹⁵ stanoví, že kontrola výkonu trestu OPP probačním úředníkem v sobě musí zahrnovat jak kontrolu výkonu samotných prací, tak i celkové chování odsouzeného v občanském životě. Tento rozsudek dále stanoví, že *„probační činnosti nelze omezovat pouze na pasivní sledování chování odsouzeného, případně na periodicky se opakující setkání s ním na pracovišti PMS, ale v případě potřeby musí zahrnovat i aktivní pomoc a vedení odsouzeného k životu v souladu se zákonem a k plnění jeho závazků, stejně jako*

¹¹⁵ SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, s. 567

pomoc při vytváření vhodného sociálního pracovního zázemí a při řešení jeho aktuálních problémů (§ 2 odst. 1 ZPMS).“

4.8. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací ve vybraných evropských zemích

Náznaky počátků trestu obecně prospěšných prací lze objevit již ve středověku (jako „Arbeitsstrafe“ ve Švýcarsku nebo v Německu) a v právních úpravách se znovu objevují v průběhu 19. století. Hlavním impulsem pro jejich zavedení však byly výsledky diskuse v 60. letech 20. století, které požadovaly omezení krátkodobých trestů odnětí svobody.¹¹⁶

Poprvé byly OPP jako sankce zavedeny ve Velké Británii (Criminal Justice Act z roku 1972).¹¹⁷ Postupně se OPP začaly stávat součástí trestních systémů ve většině evropských zemí.

Zpočátku byl trest OPP koncipován jako alternativa krátkodobých trestů odnětí svobody. V západoevropských zemích představoval trest OPP alternativu k nepodmíněným trestům odnětí svobody v trvání od tří do šesti měsíců. V některých zemích to bylo dokonce 12 měsíců.¹¹⁸

V mnoha zemích se však z trestu OPP stal samostatný trest a v některých právních úpravách našel uplatnění i v jiných formách:¹¹⁹

- ve formě samostatné trestní sankce (alternativní trest); například ve Francii, Nizozemsku, Velké Británii, Maďarsku nebo ve Slovensku, kde je trest OPP jednou ze dvou variant trestu, který spočívá v plnění úkolů, které mohou být vzájemně kombinovány (druhou variantou jsou vzdělávací programy),
- ve formě výkonu krátkodobého nepodmíněného trestu odnětí svobody; například ve Švýcarsku, Finsku nebo ve Španělsku,

¹¹⁶ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 116, třetí část

¹¹⁷ SUCHÝ, Oldřich, VÁLKOVÁ, Helena. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1996, č. 4, s. 152

¹¹⁸ KALMTHOUT, Anton M. Van, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy*, 1997, č. 12, s. 623

¹¹⁹ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 116, třetí část

- ve formě alternativy náhradního trestu odnětí svobody za nedobytný peněžitý trest; například v Německu nebo v Polsku,
- ve formě soudem uložené povinnosti při podmíněném odsouzení nebo probaci nebo v rámci jiných trestněprávních opatření; například ve Francii, Německu nebo v Dánsku,
- ve formě samostatné sankční formy pro mladistvé pachatele; například v Německu.

Ačkoliv je trest OPP koncipován jako alternativa nepodmíněného trestu odnětí svobody, může nahrazovat i jiný druh trestu, zejména peněžitý trest. V evropských právních úpravách je většinou trest OPP ukládán v rozpětí od 40 do 240 hodin (vyšší hranici trestu má např. Maďarsko nebo Slovensko).¹²⁰ S ohledem na právní úpravu trestu OPP v západoevropských zemích, jak jsem již uvedla, byla výše horní hranice trestu OPP obsažená v trestním zákoně kritizována a v novém trestním zákoníku je již snížena na 300 hodin.

Doba, ve které má být trest OPP vykonán, bývá většinou stanovena na jeden rok. Delší dobu pro vykonání trestu OPP poskytuje francouzská právní úprava, která stanoví, že trest OPP musí být vykonán nejdéle do 18 měsíců od uložení trestu.¹²¹

Ve Francii místo přepočítávání neodpracovaných hodin na počet dní trestu odnětí svobody, jak je tomu v ostatních evropských zemích běžné, se vyskytuje zcela zvláštní úprava. Odsouzenému, který trest OPP nevykoná, hrozí postih za samostatný trestný čin maření soudního rozhodnutí, který může mít za následek uložení přísnějšího nepodmíněného trestu odnětí svobody, než který mohl být uložen za původní trestný čin. Ani toto odsouzení za trestný čin maření soudního rozhodnutí nezbavuje pachatele povinnosti vykonat dříve uložený trest OPP.¹²²

¹²⁰ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 117, třetí část

¹²¹ SUCHÝ, Oldřich, VÁLKOVÁ, Helena. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1996, č. 4, s. 152

¹²² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009, s. 117, třetí část

4.9. Obecně prospěšné práce ve statistikách

Od účinnosti zákona č. 152/1995 Sb., tedy od 1. ledna 1996 byl trest OPP ukládán zpočátku ve velmi omezené míře, v roce 1996 počet uložených trestů OPP jen lehce přesahoval hranici 1% z celkového počtu uložených trestů.¹²³

Během následujících let se procento uložených trestů OPP z celkového počtu uložených trestů pomalu zvyšovalo a v roce 1999 poprvé přesáhlo 5%. V roce 2000 se počet uložených trestů OPP více než zdvojnásobil a dosáhl přes 11% z celkového počtu uložených trestů.¹²⁴

V dalším roce to bylo téměř 15% a v roce 2002 počet uložených trestů OPP z celkového počtu uložených trestů přesáhl hranici 20%. Procentuální výše uložených trestů OPP zůstala stejná i v následujícím roce a v roce 2004 začala pomalu klesat na 19%, v roce 2006 to bylo dokonce jen 17% a v roce 2008 výše uložených trestů OPP nedosahovala ani hranice 15% z celkového počtu uložených trestů¹²⁵ (podrobnější graf znázorňující ukládání trestu OPP v jednotlivých letech je uveden v Přílohách).

4.10. Příklad z praxe – výkon trestu obecně prospěšných prací u Technických služeb Města Dvora Králové nad Labem

Na konci listopadu 2009 jsem navštívila Technické služby Města Dvora Králové nad Labem (dále jen „TS MDKNL“) za účelem zjištění konkrétnějších informací ohledně výkonu trestu OPP z praxe.

Personalistka TS MDKNL Danuše Faltusová mi sdělila, že během roku 2009 měli šest klientů, z nichž pouze dva trest OPP vykonali. Další dva s výkonem trestu OPP začali, avšak ho nevykonali celý (jeden s výkonem trestu přestal po osmi odpracovaných hodinách, druhý po 32 odpracovaných hodinách).

Na můj dotaz, zhruba v jakém procentu případů se přeměňuje trest OPP na trest odnětí svobody, odpověděla Danuše Faltusová, že s výkonem trestu OPP u TS MDKNL vůbec nezačne zhruba 60% klientů. Ze zbylých 40% klientů, kteří začnou

¹²³ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17.1.2010 na <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>

¹²⁴ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17.1.2010 na <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>

¹²⁵ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17.1.2010 na <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>

vykonávat trest OPP u TS MDKNL asi polovina uložený trest OPP nevykoná a zbytek nevykonaného trestu OPP je jim soudem přeměněn na trest odnětí svobody. Tedy jen 20% klientů vykoná celý trest OPP.

Danuše Faltusová mi dále sdělila, že mají se střediskem PMS v Trutnově určitou dohodu. Klientům je umožněno vykonávat svůj trest OPP u TS MDKNL v období od jara do podzimu. V tomto období totiž mají TS MDKNL pro klienty adekvátní práci. Nejčastěji se jedná o úklidové a udržovací práce na veřejných prostranstvích, hřbitově nebo na koupališti.

Také mě zajímalo, kolik hodin OPP je většinou odsouzeným ukládáno. Podle evidence TS MDKNL za celou dobu jejich spolupráce s PMS (od roku 2001) je výměra trestu OPP ukládána nejčastěji v horní hranici trestu, tedy 400 hodin (přes 55% případů). Zhruba 18% odsouzeným, kteří vykonávali svůj trest OPP u TS MDKNL, byl uložen trest OPP ve výměře 300 hodin. Zbylým 27% odsouzeným byl trest OPP stanoven na 250 hodin a méně.

Co se týče zkušeností s výkonem trestu OPP, Danuše Faltusová uvedla, že v případě, že klient svůj trest OPP začne skutečně vykonávat, jsou s jeho prací spokojeni. Za celou dobu spolupráce s PMS se vyskytlo jen pár případů, kdy se klienti snažili práci vyhnout. Většinou ale klienti vykonávají svůj trest řádně.

V roce 2008 se dokonce stal jeden kuriózní případ. Klient, který svůj trest OPP řádně vykonal, byl poté u TS MDKNL zaměstnán a pracuje tam dodnes. Tento případ by se, podle mého názoru, mohl stát motivací pro všechny odsouzené. Podle mě by měli být motivováni nejen fikcí neodsouzení, ale i podobnými příběhy ze života.

ZÁVĚR

Hlavním cílem mé práce byl rozbor a komparace právní úpravy peněžitého trestu a trestu obecně prospěšných prací podle trestního zákona a podle nového trestního zákoníku účinného od 1. ledna 2010.

Pro určení výše peněžitého trestu je nyní dle trestního zákoníku nově stanoven postup, který současně zohledňuje osobní a majetkové poměry pachatele a závažnost spáchaného trestného činu. Oba faktory se projeví ve výši peněžitého trestu, neboť závažnost spáchaného trestného činu ovlivní počet denních sazeb (od 20 do 730 denních sazeb) a výši jednotlivé denní sazby (od 100,- Kč do 50.000,- Kč) určí soud s ohledem na pachatelovy osobní a majetkové poměry.

Ukládání peněžitého trestu prostřednictvím denních sazeb není pro český právní řád nic nového. Toto určení výše trestu je již zakotveno v právní úpravě peněžitého opatření ukládaného mladistvým pachatelům. Pro dospělé pachatele je však zavedení denních sazeb novinkou.

Nový trestní zákoník současně více než sedminásobně zvýšil horní hranici peněžitého trestu. Peněžitý trest může být nyní uložen v maximální výměře 36.500.000,- Kč. Úprava peněžitého trestu v novém trestním zákoníku také zvýšila horní hranici náhradního trestu odnětí svobody, a to až na čtyři roky.

Podstatných změn doznala i úprava trestu obecně prospěšných prací. Podle nového trestního zákoníku soud trest OPP zpravidla neuloží, v případě, že by měl být uložen pachateli, kterému byl trest OPP přeměněn na trest odnětí svobody v době tří let předcházejících uložení tohoto trestu. Domnívám se, že toto ustanovení bude znamenat velký přínos pro praxi, neboť by tak, podle mého názoru, mohlo ubýt případů, kdy je zjevné (z předchozího nevykonaného trestu), že pachatel ani tento trest OPP zřejmě nevykoná. Tím by se tedy mohlo předejít zcela zbytečným přeměnám trestu OPP na trest odnětí svobody.

Další pozitivní změnu v nové právní úpravě trestu OPP spatřuji v rozšíření okruhu prací, které mohou být v rámci trestu OPP vykonávány. Rozšíření tohoto okruhu bylo způsobeno vypuštěním slova „obdobných“ ve výčtu prací, které mohou být předmětem trestu OPP. Podle úpravy obsažené v novém trestním zákoníku tedy předmětem OPP už nejsou pouze údržbářské nebo úklidové práce, ale mohou jimi být i kvalifikované práce.

Nový trestní zákoník snižuje horní hranici výměry trestu OPP z původních 400 hodin na současných 300 hodin. Tato výměra odpovídá výměře trestu OPP, která je ukládaná ve vyspělých evropských zemích.

Ani v nové právní úpravě trestu OPP není vyžadován souhlas pachatele s uložením tohoto trestu, což by se de lege ferenda mohlo změnit. Právě v absenci souhlasu pachatele s uložením trestu OPP spatřuji asi největší nedostatek právní úpravy. Soud sice ke stanovisku pachatele, jakož i k jeho zdravotnímu stavu a k možnosti uložení tohoto trestu musí přihlídnout, ale to ovšem neznamená, že v případě nesouhlasného stanoviska pachatele soud trest OPP nemůže uložit.

Nový trestní zákoník stanoví přísnější pravidlo pro přepočítání neodpracovaných hodin z trestu OPP na trest odnětí svobody. Podle tohoto pravidla se každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu OPP počítá za jeden den odnětí svobody (podle úpravy obsažené v trestním zákonu to byly každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu OPP, které se přeměnily na jeden den odnětí svobody).

Další změnou je to, že soud může podle nového trestního zákoníku přeměnit trest OPP na náhradní trest odnětí svobody bez ohledu na uplynutí doby stanovené pro výkon trestu OPP.

V rámci zmírnění dopadů, které by nastaly v případě přeměny nevykonaného trestu OPP na trest odnětí svobody, je v novém trestním zákoníku zakotveno též ustanovení, podle kterého může soud výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat trest OPP v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu trestu OPP až o šest měsíců, i když odsouzený zavdal příčinu k přeměně trestu.

Jak se nová právní úprava peněžitého trestu a trestu obecně prospěšných prací ujme v praxi, ukáže až čas. Ale věřím tomu, že díky novým moderním přístupům bude přijímána pozitivně, a to jak odborníky, tak širokou veřejností.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

CHMELÍK, Jan a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. 279 s. ISBN 978-80-7201-652-5.

DOUBRAVOVÁ, Dagmar a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. 1. vydání. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici – Institut pro probaci a mediaci, 2001. ISBN 80-902998-0-6.

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. ISBN 80-7338-021-8.

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Zákon o trestním soudnictví 1991*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996, 83 s. ISBN 80-86008-17-7.

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Zdokonalování implementace Evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 69 s. ISBN 80-7338-015-3.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s. ISBN 978-80-87212-24-0.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákon a trestní řád*. 26. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2008. 1135 s. ISBN 978-80-7201-731-7.

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, 797 s. ISBN 978-80-7400-042-3.

KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.

NOVOTNÝ, Oto; VANDUCHOVÁ Marie a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007. 556 s. ISBN 978-80-7357-258-7.

SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, s. r. o., 2009. 942 s. ISBN 978-80-254-4033-9.

SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. BECK, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.

SOTOLÁŘ, Alexander a kol. *Právní rámec alternativního řešení trestních věcí*. I. díl. 1. vydání. Praha: Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2001, 607 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2008. 1518 s. ISBN 978-80-7400-043-0.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákon. Komentář*. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. BECK, 2004. 721 s. ISBN 80-7179-896-7.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. BECK, 2007. 1199 s. ISBN 978-80-7179-375-5.

Odborné články

BARBOŘÍK, Michal. Trest obecně prospěšných prací – aktuální problémy a jejich řešení. *Trestní právo*, 2006, č. 5, s. 4 – 12.

HÁKOVÁ, Lucie a kol., INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI: Několik poznámek k trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 2005, č. 4, s. 9 – 14.

KALMTHOUT, Anton M. Van, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy*, 1997, č. 12. s. 620 – 626.

SUCHÝ, Oldřich, VÁLKOVÁ, Helena. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1996, č. 4, s. 151 – 156.

ŠČERBA, Filip. Metody činnosti Probační a mediační služby. *Právní rozhledy*, 2002, č. 7 – 8, s. 12 – 17.

VANTUCH, Pavel. Tresty v novém trestním zákoníku. *Právní rádce*, 2009, č. 11, s. I – XIX.

Internetové zdroje

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník [online]. Dostupné dne 3.10.2009 na: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>>.

Důvodová zpráva k zákonu č. 86/1950 Sb., trestní zákon [online]. Dostupné dne 4.1.2010 na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm>.

European Court Of Human Rights [online]. Dostupné dne 10.1.2010 na: <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CzechTch%C3%A8que.pdf>>.

E15.cz [online]. Dostupné dne 15.2.2010 na: <<http://www.e15.cz/domaci/ekonomika/domaci-vezeni-za-stamiliony>>.

FRYŠTÁK, Marek, ŽATECKÁ Eva. *Princip restorativní justice* [online]. Dostupné dne 3.12.2009 na: <http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Frystak_Zatecka.pdf>.

Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17. 1. 2010 na:

<<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>.

Probační a mediační služba České republiky [online]. Dostupné dne 15.2.2010 na:

<<https://www.pmscr.cz/aktuality/naramky-pro-domaci-vezne-budou-zavedeny-pristi-rok>>.

Reforma justice [online]. Dostupné dne 9.10.2009 na:

<<http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/alternativni-tresty.html>>.

Trestní zákoník.cz [online]. Dostupné dne 7.12.2009 na:<<http://trestnizakonik.cz/>>.

Wikipedie [online]. Dostupné dne 3.10.2009 na: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest>>.

Judikatura

- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22. září 1966, sp.zn. 8 Tz 47/66, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 4/1967
- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 29. listopadu 1966, sp.zn. 5 Tz 52/66, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 32/1967
- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 15. června 1967, sp.zn. 8 Tz 45/67, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 11/1968
- stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 8. července 1971, sp.zn. 1 Tz 16/71, které bylo uveřejněno pod publikačním číslem 56/1973
- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 9. srpna 1972, sp.zn. 2 Tz 69/72, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 59/1973
- rozsudek sp.zn. B 1/1973-21
- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 8. ledna 1975, sp.zn. 2 To 51/74, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 19/1976
- rozsudek sp.zn. B 1/1975-16
- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 17. února 1977, sp.zn. 2 Tzf 3/76, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 22/1977

- rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 28. srpna 1987, sp.zn. 1 Tz 23/87, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 51/1988
- stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 26. ledna 1988, sp.zn. Tpjf 28/87, které bylo uveřejněno pod publikačním číslem 16/1988
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. února 1996, sp.zn. 2 Tzn 13/96, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 54/1996
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. října 1998, sp.zn. 7 Tz 138/98, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 50/1999
- rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 29. května 1999, sp.zn. 11 To 86/99, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 25/2000
- rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. srpna 2000, sp.zn. 4 To 22/2000, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 22/2001
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. března 2001, sp.zn. 7 Tz 39/2001
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. března 2001, sp.zn. 7 Tz 41/2001
- rozsudek sp.zn. 4/2001-T 105
- rozsudek sp.zn. 12/2001
- rozsudek sp.zn. X/2002-I
- rozsudek sp.zn. 40/2002
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. dubna 2003, sp.zn. 4 Tz 16/2003, který byl uveřejněn pod publikačním číslem 2/2005

Právní předpisy

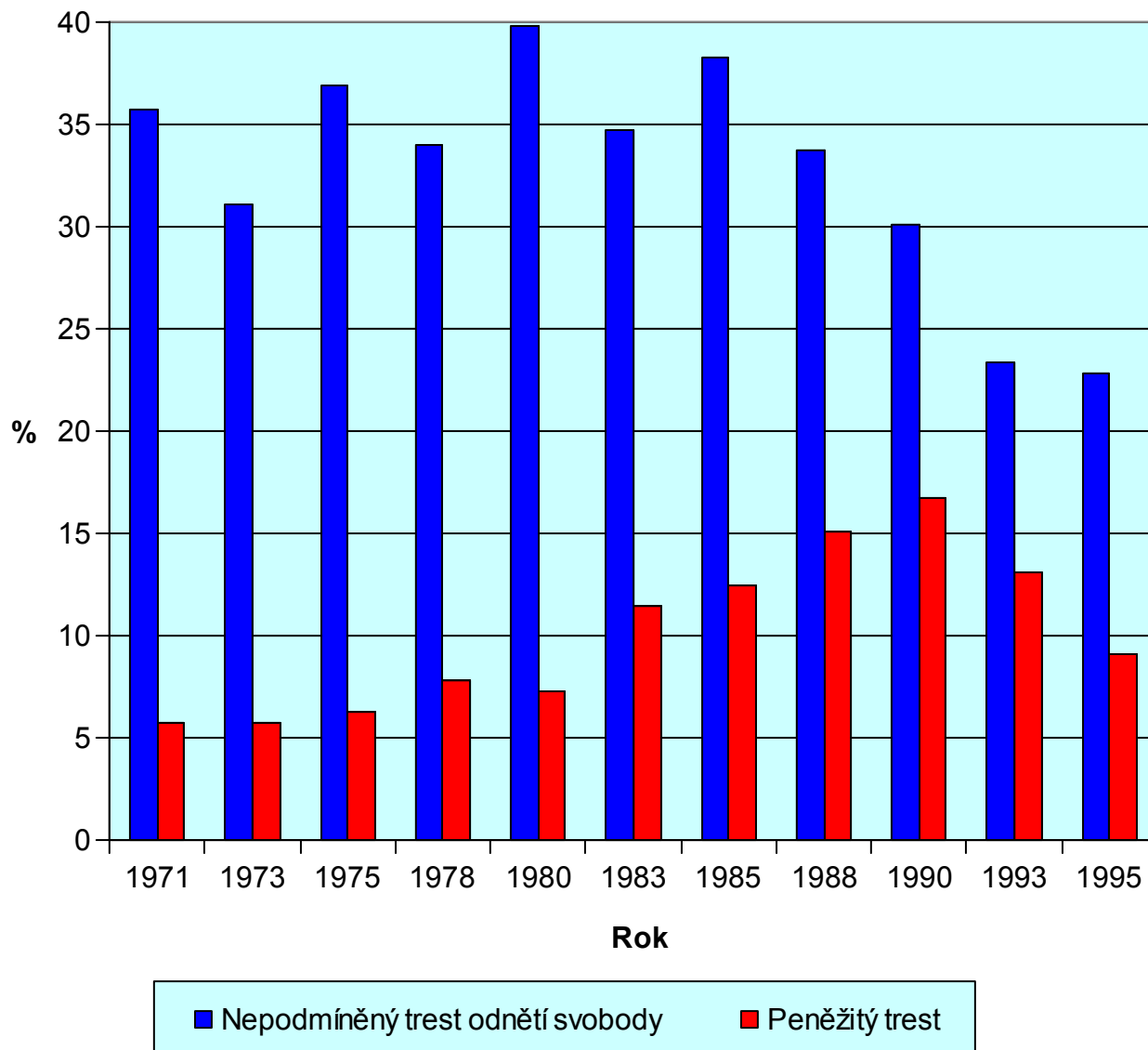
- zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích
- zákon č. 562/1919 Sb.
- zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně práv a základních svobod, ve znění pozdějších protokolů
- zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

- usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku české republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 152/1995 Sb.
- zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 265/2001 Sb.
- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

PŘÍLOHY

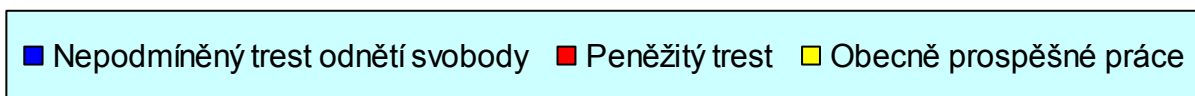
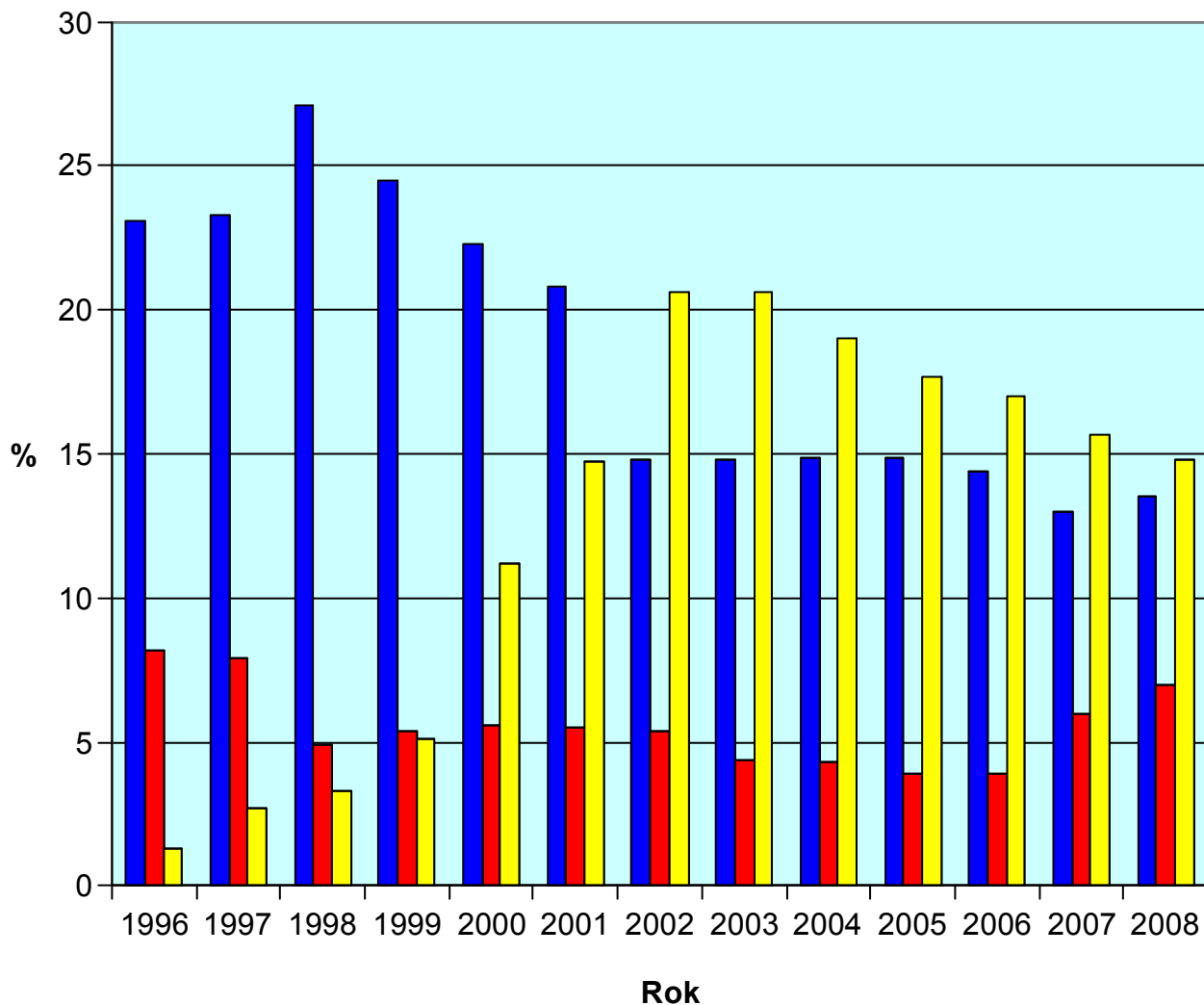
Příloha č. 1¹²⁶

Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a peněžitého trestu ve vybraných letech od roku 1971 do roku 1995

¹²⁶ Graf byl vytvořen z údajů dostupných na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti (Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17.1.2010 na <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>)

**Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody, peněžitého trestu
a trestu obecně prospěšných prací v letech 1996 do roku 2008**

¹²⁷ Graf byl vytvořen z údajů dostupných na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti (Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Statistická ročenka kriminality 2009* [online]. Dostupné dne 17.1.2010 na <<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=3397&d=47145>>)